

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra soukromého práva a civilního procesu

Diplomová práce

Důkazní břemeno a jeho dělení v rámci řízení

Zpracoval: Václav Červenka
Vedoucí práce: JUDr. Miloslava Wipplingerová, Ph.D.

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Václav ČERVENKA**
Osobní číslo: **R07056**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Důkazní břemeno a jeho dělení v rámci řízení**
Zadávající katedra: **Katedra soukromého práva a civilního procesu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Civilní soudní řízení
3. Procesní práva a povinnosti účastníků
4. Důkazní břemeno
5. Závěr

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:
viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Miloslava Wiplingerová, Ph.D.**
Katedra soukromého práva a civilního procesu

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2011**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2012**

Prof. JUDr. Květoslav Růžička, CSc.
děkan

Prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 31. října 2011

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Důkazní břemeno a jeho dělení v rámci řízení“ vypracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen, 2012

.....
Václav Červenka

Poděkování

Děkuji JUDr. Miloslavě Wiplingerové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za komentáře a připomínky, kterými přispěla k finální podobě diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi za cenné rady a psychickou podporu v průběhu celého studia na naší Alma mater. Největší poděkování patří mé rodině, přítelkyni a přátelům za morální podporu a přemíru tolerance i trpělivosti.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. CIVILNÍ SOUDNÍ ŘÍZENÍ	8
2.1. ÚČEL CIVILNÍHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ	9
2.2. DEFINICE DOKAZOVÁNÍ.....	10
2.3. ZÁSADY CIVILNÍHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ	12
2.3.1. <i>Zásada materiální a formální pravdy</i>	13
2.3.2. <i>Zásada rovnosti účastníků</i>	15
2.3.3. <i>Zásada dispoziční a oficiality</i>	15
2.3.4. <i>Zásada vyšetřovací a projednací</i>	16
2.3.5. <i>Zásada volného hodnocení důkazů</i>	17
2.3.6. <i>Zásada přímosti a ústnosti</i>	17
2.3.7. <i>Zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrace řízení</i>	18
3. PROCESNÍ PRÁVA A POVINNOSTI ÚČASTNÍKŮ OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ	19
3.1. PROCESNÍ PRÁVA ÚČASTNÍKŮ.....	19
3.2. PROCESNÍ POVINNOSTI ÚČASTNÍKŮ	20
4. DOKAZOVÁNÍ.....	23
4.1. PŘEDMĚT DOKAZOVÁNÍ.....	23
4.1.1. <i>Skutečnosti, které nemusí být v řízení dokazovány</i>	23
4.2. PRŮBĚH DOKAZOVÁNÍ	25
4.3. DŮKAZNÍ PROSTŘEDKY	27
4.3.1. <i>Důkazy listinné</i>	28
4.3.2. <i>Výslech svědka a účastníka řízení</i>	30
4.3.3. <i>Ohledání</i>	32
4.3.4. <i>Znalecký posudek</i>	32
4.3.5. <i>Vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob</i>	33
5. DŮKAZNÍ BŘEMENO A JEVY S NÍM SOUVISEJÍCÍ	34
5.1. BŘEMENO TVRZENÍ.....	34

5.1.1. Sekundární břemeno tvrzení.....	36
5.2. DŮKAZNÍ BŘEMENO (ONUS PROBANDI).....	37
5.2.1. Pojem a funkce důkazního břemena.....	37
5.2.2. Objektivní důkazní břemeno.....	38
5.2.3. Subjektivní důkazní břemeno.....	39
5.3. REŽIM DŮKAZNÍHO BŘEMENA V ŘÍZENÍ NESPORNÉM.....	40
5.4. KONCENTRACE V RÁMCI CIVILNÍHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ.....	41
5.5. PRÁVNÍ POVAHA DŮKAZNÍHO BŘEMENA.....	42
5.6. VYBRANÉ PRÁVNÍ TEORIE O DŮKAZNÍM BŘEMENU.....	43
5.6.1. Negativní teorie.....	44
5.6.2. Teorie trvání.....	45
5.6.3. Teorie vnějších a vnitřních skutečností.....	45
5.6.4. Teorie kauzální.....	46
5.6.5. Teorie speciální.....	46
5.6.6. Teorie minimální.....	47
5.6.7. Teorie skutečností právo zakládajících, zabraňujících vzniku práva a skutečností způsobujících zánik práva, které již vzniklo.....	47
5.6.8. Teorie úplného skutkového stavu.....	48
5.6.9. Teorie analýzy účelové.....	48
5.6.10. Teorie analýzy norem.....	49
5.7. DŮKAZNÍ BŘEMENO V JUDIKÁTECH ČESKÝCH SOUDŮ.....	49
5.8. DŮKAZNÍ BŘEMENO V CIVILNÍM PROCESU USA A VELKÉ BRITÁNIE.....	50
6. ZÁVĚR.....	54
7. SUMMARY.....	56
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÝCH PRAMENŮ.....	57

1. Úvod

Téma diplomové práce bylo zvoleno převážně na základě vhodnosti a důležitosti zvládnutí problematiky důkazního břemena v budoucí právnické praxi. Občané se v současné době stále více střetávají na poli právních úkonů a právních vztahů. Jistě každý byl, případně bude někdy zaměstnán nebo uzavřel nějaký typ smlouvy. Bohužel vzhledem k dnešní době neuvěřitelným tempem narůstá počet civilních sporů, které musí být soudy (jako jednou ze tří základních mocí každého demokratického státu) spravedlivě rozsouzeny. Aby mohl soud ve věci spravedlivě rozhodnout, je potřeba, aby byly prokázány důležité skutečnosti a rozhodné události, na kterých účastníci zakládají svá uplatňovaná práva. S tím souvisí potřeba stanovení obecných pravidel dokazování a s dokazováním spojených procesních povinností a procesních břemen. Případní účastníci sporu by měli ještě před zahájením sporu přesně vědět, jaké skutečnosti budou muset v řízení tvrdit a následně dokazovat, dále koho a v jaké formě postihnou procesní následky po nesplnění stanovené povinnosti a také jakým způsobem bude řízení pravděpodobně probíhat.

Meritorní rozhodnutí musí být vydáno v přiměřené době po zahájení soudního řízení. V současné právní úpravě lze spatřovat v právních normách trend, který spočívá v postupném omezování volnosti účastníka ve sporu (formou zavedení a rozšiřování koncentrace řízení, přibýváním procesních povinností a procesních břemen), za účelem zamezení průtahů řízení a s tím souvisejícím urychlením jednotlivých rozhodování. Na základě shora uvedeného jsem zvolil téma diplomové práce: „Důkazní břemeno a jeho dělení v rámci řízení“.

Diplomová práce je rozdělena na 6 kapitol, z nichž lze pomyslně oddělit 4. hlavní obsahové části.

V první části je pojednáno obecně o civilním soudním řízení a je zde také uvedena definice dokazování. Dále kapitola uvádí, co je účelem civilního soudního řízení a jaké hlavní zásady, vztahující se k problematice dokazování, jej prostupují.

Druhá obsahová část je věnována jednotlivým procesním právům a procesním povinnostem účastníků občanského soudního řízení, s přihlédnutím k povinnostem s důkazním břemenem úzce souvisejícím.

Ve třetí části je podrobněji rozebrána problematika dokazování jako takového. Nejprve je vymezen předmět a průběh dokazování se současným zmíněním skutečností, které není třeba v řízení dokazovat. Nakonec této části je krátce pojednáno o konkrétních důkazních prostředcích.

Stěžejní část práce představuje čtvrtá obsahová část (pátá kapitola), která je celá věnována důkaznímu břemenu a jevům s ním souvisejícím. Na začátku je pojednáno o břemenu tvrzení, které plynule přechází v zevrubné rozebrání problematiky důkazního břemena. Nejprve je rozebrán pojem a rozdělení břemena, poté odlišný režim v rámci nesporného civilního řízení a také zavedení koncentrace řízení. Stranou nezůstává ani téma právní povahy důkazního břemena a s tímto související vybrané právní teorie. Na závěr práce je uvedeno několik judikátů, které se věnují problematice důkazního břemena, a je také pojednáno o úpravě důkazního břemena v rámci angloamerického typu právní kultury.

Vzhledem k celkovému rozsahu a hloubce zvolené problematiky práce patrně neposkytne žádné převratné poznatky a řešení sporných otázek, se kterými si mnozí uznávaní odborníci nevědí rady, což by vzhledem k předpokládanému rozsahu práce a s ohledem na autorovi dosavadní odborné znalosti jistě nebylo reálné. Cílem práce je spíše shrnutí nejvýznamnějších poznatků, názorů a myšlenkových postupů procesních odborníků z oblasti důkazního břemena a poskytnutí uceleného výkladu o důkazním břemenu s přihlédnutím k současné judikatuře.

V práci je reflektován stav právních předpisů, judikatury, odborné literatury a dalších odborných zdrojů vydaných k 1. 2. 2012.

2. Civilní soudní řízení

Civilním soudním řízením, často označovaném taktéž jako občanské soudní řízení nebo civilní proces, může být nazván veškerý postup soudu, účastníků řízení a dále dalších zúčastněných subjektů na řízení při projednávání a rozhodování sporů z oblasti soukromého práva. Civilní soudní řízení představuje jeden ze tří druhů řízení před soudem, jimiž jsou mimo soudního řízení civilního ještě soudní řízení správní a trestní.

Jedná se v podstatě o proces, který směřuje k vydání konkrétního aktu, jež ex nunc zakládá, mění nebo ruší práva a povinnosti mezi dotčenými účastníky, případně deklaruje, že právo nebo povinnost ex tunc existuje, případně neexistuje. Osoby, kterých se tento akt týká, se podílejí na civilním řízení a jsou za tímto účelem vybaveny různými procesními právy a povinnostmi.¹

V rámci civilního soudního řízení jednotlivé soudy projednávají a rozhodují spory vznikající na základě civilních právních norem a principů, které jsou zakotveny nebo vyvstávají ze vztahů občanskoprávních, obchodněprávních, rodinných, případně pracovněprávních. Soudy dále uskutečňují prostřednictvím speciálních orgánů výkon jednotlivých nesplněných rozhodnutí. Veškerá činnost soudu musí být prováděna na základě zákona a v zákonem stanovených mezích tím způsobem, aby nebyla porušována práva a právem chráněné zájmy fyzických a právnických osob.²

Soudní řízení civilní může být dále děleno na jednotlivé druhy, a to na řízení nalézací, vykonávací, insolvenční a řízení zajišťovací. Z mého pohledu nejvýznamnější část tvoří řízení nalézací, které mohou být dále rozčleněny na nalézací řízení sporné a nalézací řízení nesporné. Pro sporné nalézací řízení je charakteristická účast alespoň dvou účastníků, kteří aktivně navrhují jednotlivé důkazy a jsou přímo odpovědní za výsledek řízení o jejich sporu. Soud zde vystupuje v roli nestranného arbitra, který navrhované důkazy posoudí a vydá konkrétní rozhodnutí. Sporné řízení představuje např. řízení týkající se sporu o vrácení půjčky mezi věřitelem a dlužníkem, dále neuhrazení kupní ceny mezi kupujícím a prodávajícím, případně spor týkající se nezaplacené výplaty mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem a mnohé další. Oproti tomu se řízení nesporné vyznačuje tím, že se netýká sporu mezi účastníky, je zahajováno soudem

¹ O konkrétních procesních právech a povinnostech účastníků řízení bude podrobněji pojednáno v kapitole III.

² Občanský soudní řád, §2 a §7 odst. 1

ex officio a z převážné většiny se týká pouze jednoho účastníka, jehož práv či povinností se rozhodnutí týká. Pro příklad poslouží např. řízení o osvojení, řízení o úschovách, řízení o způsobilosti k právním úkonům, řízení o umoření listin a mnohá další.³ Z pohledu důkazního břemene je důležité řízení sporné od řízení nesporného odlišovat.

2.1. Účel civilního soudního řízení

Aby byl odhalen účel civilního soudního řízení, je nutné si položit otázku, zda si řízení klade za cíl vypořádání vzniklého sporu mezi účastníky v rámci předem stanovených pravidel a formálního postupu nebo jestli lze cíl rozšířit a definovat jeho obsah jako poskytování ochrany subjektivním právům a zájmům účastníků.

Druhému uvedenému vymezení cíle je vytýkáno, že se v soudní praxi vyskytují rozhodnutí, která nejsou v souladu se skutečným hmotněprávním stavem, což ústí v nedostatečné poskytování ochrany subjektivních práv a oprávněných zájmů. Mezi zmíněná rozhodnutí patří nejen vadná rozhodnutí, ale taktéž rozhodnutí vydaná na základě důkazní nouze, v souvislosti s koncentrací soudního řízení. Ani veškeré rozsudky pro zmeškání a rozsudky pro uznání nemusí nutně odpovídat skutečným právům a povinnostem účastníků.

Kompletní a pravdivé poznání a zjištění skutkového stavu je hlavním a obecným předpokladem k poskytování soudní ochrany objektivně existujícím hmotným právům a zájmům.

V dnešní době je většinově zastáván názor, že v průběhu civilního řízení nelze účastníkům dovolit, aby záměrně a vědomě uváděli nepravdivé skutečnosti. Není možné vyžadovat dodržování právem stanoveného postupu, který obsahuje občanský soudní řád, a zároveň beztretně připustit záměrné získávání výhod uváděním nepravdivých nebo neúplných skutkových přednesů. Jestli má být ve společnosti dodržován stanovený právní řád, je nutné od společenských subjektů vyžadovat, aby se tímto právním řádem řídily a bez výjimky dodržovaly normy hmotného i procesního práva.⁴

Účel civilního procesu určuje, jaký má civilní proces být, nikoliv jaký ve skutečnosti je. Z tohoto důvodu nelze uznat nezjištění pravdivých objektivních

³ Občanský soudní řád v části třetí, hlavě páté obsahuje výčet nesporných řízení

⁴ Macur, J.: Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu, Bulletin advokacie. č. 9, 1998, str. 11

skutečností jako argument pro neuznání úsudku, že cílem, a tedy i účelem civilního procesu je ochrana subjektivních práv a zájmů. Takto definovaný účel je implikací pravidel a hodnot, na základě kterých má být civilní proces posuzován a objektivně hodnocen. Pokud některé důkazy nelze během řízení vykonat a vznikne tak neodstranitelná objektivní nejistota o objektivních skutečnostech (tzv. „non liquet“), vydá soud rozhodnutí na základě obecných pravidel o důkazním břemenu, prostřednictvím nichž se s důkazní nouzí vypořádá a zároveň naplní účel řízení, a tedy dobrání se pokud možno pravdivých poznatků o rozhodujících skutečnostech, jejichž poznání poslouží soudu jako podklad pro spravedlivé, správné a zákonné rozhodnutí.⁵

2.2. Definice dokazování

Aby mohly soudy v civilním řízení správně rozhodovat, je nutné, aby jejich postup při rozhodování byl právně zakotven a aby byl každý akt soudu řádně odůvodněn. Odůvodnění rozhodnutí civilního soudu ve věci sporů vychází právě z relevantních skutkových a právních poznatků, jež si soud opatřil během dokazování.

Quaestio facti představují veškeré skutkové poznatky o skutečných faktických skutečnostech, na jejichž základě je konkrétní právo požadováno. Skutkové poznatky soud zjišťuje a ověřuje na základě aktivity účastníků, kteří mají procesní povinnost tvrdit a procesní povinnost dokazovat.⁶

Quaestio iuris představují právní poznatky, resp. poznatky o existenci či neexistenci právních norem, dále představují soulad zjištěného skutkového stavu s možností subsumpce pod určitou skutkovou podstatu a nakonec představují také následky, které z uvedeného zjištění vyplývají. Soud má povinnost si opatřovat právní poznatky sám, přičemž platí zásada iura novit curia, na základě které není třeba, aby soud v řízení dokazoval a odůvodňoval objektivní právo.

V praxi je někdy nesnadné odlišit skutkový poznatek od poznatku právního. Jejich vzájemné oddělení nabývá na důležitosti převážně v řízení o opravném prostředku podle kasačního principu, jelikož kasační soud nemá oprávnění ke zkoumání skutkového stavu. Může tedy zkoumat pouze právní kvalifikaci

⁵ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 223

⁶ O povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní se podrobněji zmíním v kapitole V. 1. Břemeno tvrzení a v kapitole V. 3. Důkazní břemeno

napadeného rozhodnutí. Nejobtížnější bývá odlišení skutkových a právních poznatků pokud jsou používány pojmy jako „dobrá víra“, „dobré mravy“, „pocitivý obchodní styk“ a mnohé další stejně nekonkrétní pojmy. Návod sloužící k rozlišení nabízí celá řada teorií. Normativní teorie považuje za skutkové poznatky všechny ty, které jsou odpovědí otázky „co je“, v kontrastu k právním, které jsou odpovědí na otázku „co má být“. Jiný pohled přináší smyslová teorie, dle které jsou právní poznatky výsledkem rozumové činnosti a naopak skutkové poznatky jsou všechny ty, které jsou výsledkem smyslového vnímání. Převážná většina teorií dochází nakonec ke stejnému závěru. Vždy je nutné individuálně řešit konkrétní poznatek, neboť v jednom případě se může jednat o *quaestio facti*, jindy může stejný poznatek představovat *quaestio iuris*.⁷

Pokud by chtěl čtenář v občanském soudním řádu (dále jen „o. s. ř.“) najít obecnou definici dokazování, hledal by marně. V o. s. ř. je sice stanoven průběh dokazování, taktéž je v o. s. ř. příkladný výčet důkazních prostředků, jimiž lze relevantní skutečnosti dokazovat, avšak definici dokazování jako takového tento právní předpis neuvádí.

Profesorka Winterová definuje dokazování v civilním procesu jako postup soudu (popřípadě výjimečně jiného orgánu, např. rozhodce v rozhodčím řízení) a účastníků, procesním právem zvlášť upravený, směřující k vytvoření potřebných skutkových poznatků o rozhodných skutečnostech.⁸

Doktor Svoboda ve své monografii definuje dokazování jako právem a procesními zvyklostmi upravený postup soudu a účastníků, jehož účelem je získání poznatků důležitých pro meritorní či jiné rozhodnutí soudu nebo pro další procesní postup soudu nebo účastníků.⁹

Dle mého skromného názoru je definice JUDr. Svobody přesnější, jelikož zahrnuje nejen hmotné, ale i procesní poznatky. Z tohoto důvodu se přikláním spíše k definici doktora Svobody.

S pojmem dokazování úzce souvisí další velice důležitý pojem nejen civilního soudního řízení, a to pojem důkaz, který je znám jako důkazní prostředek (nosič konkrétní informace) nebo jako výsledek určitého dokazování (získaná informace).

⁷ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 227 - 228

⁸ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 228

⁹ Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 12

Pokud se týká prvně uvedeného významu, za důkaz považuje občanský soudní řád veškeré prostředky, jejichž prostřednictvím je možné zjistit stav věci. Přitom tyto zdroje demonstrativně vyjmenovává. Jde např. o výsledky svědků, znalecký posudek, listinné důkazy a další. Veškeré důkazní prostředky mohou být dále rozlišeny na přímé důkazy a nepřímé důkazy. Přímé důkazní prostředky poskytují soudu poznání objektivní skutečnosti přímo, tedy bezprostředně. Nepřímý důkaz líčí danou skutečnost zprostředkovaně, což zvyšuje riziko zkreslení.¹⁰

Důkaz ve druhém významu, tedy výsledku dokazování, lze dělit taktéž na přímé a nepřímé. Přímý důkaz dosvědčuje, případně popírá dokazovanou skutečnost. Důkazy, které dokazovanou skutečnost dosvědčují, případně popírají, prostřednictvím přímého důkazu jiné skutečnosti, jsou označovány jako důkazy nepřímé. Přímý důkaz představuje výpověď svědka, ve které přímo uvádí, že pachatele viděl páchat trestný čin. Nepřímým důkazem je výpověď svědka, ve které uvádí, že pachatele viděl v době spáchání trestného činu na zcela odlišném místě.

Spolu s uvedením definice důkazu je vhodné uvést také charakteristiku pojmů protidůkaz a důkaz opaku. Důkaz opaku spočívá ve vyvrácení teze (předmět důkazu), a tedy prokázáním antiteze (opaku předmětu důkazu). Protidůkaz představuje vyvrácení teze, případně dokázání nesprávnosti aplikovaného argumentu.¹¹ V praxi lze protidůkaz použít naprosto vždy, což neplatí u důkazu opaku, který nelze použít jako obranu proti nevyvratitelným právním domněnkám.

2.3. Zásady civilního soudního řízení

Právní zásady vyjadřují primární myšlenkové principy, které se uplatňují při vytváření práva, jeho interpretaci a následné aplikaci. Za jejich původ může být označen v rámci pozitivistického pohledu již existující platné právo, případně v rámci iusnaturalistického pohledu všeobecně akceptované morální hodnoty, které mohou, ale nemusí být v právním řádu zakotveny.

Takto vydefinované právní zásady se samozřejmě vyskytují i v civilním právu procesním, a to v širší či užší (odvětvové) podobě. Zásady práva procesního

¹⁰ Blíže k jednotlivým důkazním prostředkům viz kapitola IV. 3. Důkazní prostředky

¹¹ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 226

v širším pohledu, označovanými též jako obecné zásady, vycházejí převážně z platného znění ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava“) a dále z usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Jedná se např. o rovnost účastníků před soudem,¹² ústnost, veřejnost a hospodárnost soudního řízení,¹³ nezávislost a nestrannost soudu,¹⁴ nezávislost a nestrannost soudců,¹⁵ právo na právní pomoc v řízení před soudem,¹⁶ právo na svého zákonného soudce¹⁷ a mnohé další.

Mezi zásady odvětvové patří např. zásada dispoziční a oficiality, zásada projednací a vyšetřovací, dále zásada materiální a formální pravdy, zásada volného hodnocení důkazů a zásada jednotnosti řízení, jejíž opak představuje zásada koncentrace řízení.

V této části práce budou podrobněji popsány nejdůležitější zásady, které jsou při dokazování v civilním procesu nejvýrazněji patrné.

2.3.1. Zásada materiální a formální pravdy

Dle právního řádu do první poloviny 20. století byla nejdůležitější zásadou právě zásada materiální pravdy. Ostatní zásady plnily pouze podpůrnou funkci, sloužící ke zjištění skutečného skutkového stavu. V dnešní době již toto neplatí, jelikož v množství civilních sporů a častému výskytu důkazní nouze si soudy nemohou dovolit zjišťovat skutečný skutkový stav na úkor procesní ekonomie. Zásada formální pravdy, byť stále není v civilním procesu dominantní a podle mého názoru by ani dominantní být neměla, získává stále více na důležitosti.

Dokazování má v zásadě dva cíle. Buď vede ke zjištění materiální, nebo formální pravdy. Dokazování tedy může vést ke zjištění pravdy, která je ve shodě s nároky procesních předpisů, aniž by byla ve shodě s objektivní skutečností (formální pravdy), nebo ke zjištění pravdy, která je v souladu nejen s procesními předpisy, ale i s objektivními skutečnostmi (materiální pravda).¹⁸

Pro princip materiální pravdy je charakteristické časté propojení s principem jednotnosti řízení, principem volného hodnocení důkazů a se zásadou

¹² Čl. 96 odst. 1 Ústavy, čl. 37 odst. 3 Listiny

¹³ Čl. 96 odst. 2 Ústavy, čl. 38 odst. 2 Listiny

¹⁴ Čl. 81 Ústavy, čl. 36 odst. 1 Listiny

¹⁵ Čl. 82 Ústavy

¹⁶ Čl. 37 odst. 2 Listiny

¹⁷ Čl. 38 odst. 1 Listiny

¹⁸ Boura, F.: Dokazování podle občanského soudního řádu, Praha: Orbis, 1954, str. 27

vyhledávací.¹⁹ Jedná se o zásady, na základě kterých lze nejlépe vypátrat skutečný skutkový stav. V rámci totalitního režimu princip materiální pravdy tvořil základ veškeré činnosti civilního soudního řízení. Dle původního znění občanského soudního řádu z roku 1963 byly soudy nuceny ex officio provádět veškeré, i účastníky nenavrhané, důkazy do té doby, než byl objektivně zjištěn skutečný skutkový stav. Soud musel v řízení dokazovat dokonce i shodná tvrzení účastníků, pokud měl o něm soudce nějaké pochybnosti.²⁰

Novela o. s. ř., zákon č. 171/1993 Sb., vnesla do civilního procesu racionální změnu, jelikož od této novely již není soud nucen vždy a za všech okolností dokazováním dospět ke skutečnému stavu událostí. V současnosti je princip materiální pravdy stále více oslabován, protože jednotlivé novely o. s. ř. kladou rychlost a účinnost ochrany práv před požadavek skutečného zjištění skutkového stavu.²¹

Princip formální pravdy jde ruku v ruce s principem legálního pořádku, principem zákonné teorie důkazní a zásadou projednací. Doktor Svoboda nabízí následující definici formální pravdy. „Formální pravdou jsou skutková zjištění soudu, k nimž soud během řízení na základě zákonem upraveného postupu dospěl jinak než cestou dokazování, a o nichž lze předpokládat, že mohou být v rozporu s objektivní realitou“²²

Zásadu formální pravdy lze nejmórazněji spatřovat při vydávání platebního rozkazu, dále rozsudku pro zmeškání, a také rozsudku pro uznání.

Poněkud nešťastná mi připadá jakási dvojkolejnost obsažená v současném platném občanském soudním řádu, jelikož soud má na základě § 6 v řízení povinnost postupovat způsobem, kterým budou sporné skutečnosti spolehlivě zjištěny a zároveň znění § 79 odst. 1, dále §101 odst. 1 a § 118a o. s. ř. ukládá povinnost tvrzení a dokazování účastníkům sporu. Vzniklá situace v praxi ústí v rozdílné postupy jednotlivých soudců, protože zatímco jeden soudce důkazy provádí sám od sebe, jiný může vyčkávat na návrhy předložené účastníky. Do budoucna by bylo vhodné znění zákona sjednotit a odstranit uvedená protichůdná ustanovení.

¹⁹ Blíže k jednotlivým zásadám viz podkapitoly II.3.

²⁰ Schelleová, I. a kol.: Civilní proces, Praha: Eurlex Bohemia, 2006, str. 153

²¹ Uvedenou tendenci můžeme spatřovat např. v zavedení koncentrace řízení a v přibývání procesních povinností účastníků, jejichž nedodržení je ve sporu sankcionováno nejčastěji neúspěchem ve sporu.

²² Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 19

2.3.2. Zásada rovnosti účastníků

Zásada rovnosti účastníků představuje jednou z nejvýznamnějších zásad civilního procesu, což potvrzuje také to, že je zakotvena nejen v Ústavě a Listině, ale taktéž v § 18 o. s. ř., ve kterém je přímo uvedeno, že účastníci mají v občanském soudním řízení rovné postavení. Je tedy naprosto irelevantní, zda je účastníkem fyzická osoba či právnická osoba, taktéž nezáleží na pohlaví, rase, vyznání, atd. „Vše, co je v řízení nějakému účastníku povoleno, je zároveň povoleno i všem ostatním, a co je jakémukoliv účastníku zakázáno, je zároveň zakázáno všem.“²³

Rovnost účastníků ovšem nelze vykládat tak, že je soudce povinen provádět všechny důkazy účastníků případně že má povinnost provádět důkazy poměrně. Pravomoc určit rozsah a míru dokazování má výhradně soud,²⁴ když při tomto vychází ze zásady volného hodnocení důkazů.

2.3.3. Zásada dispoziční a oficiality

Dispoziční zásada znamená, že procesní iniciativa leží v rukou účastníků. Jen a pouze účastníci jsou tedy odpovědní za to, zda soudní řízení bude zahájeno a co bude jeho předmětem. „je nemyslitelné, aby a státní orgány efektivně ex officio prováděly kontrolní činnost, pomocí které by poskytovaly plnohodnotný a ničím nerušený výkon práv a chráněných zájmů fyzických i právnických osob, a to v každém jednotlivém porušení nebo ohrožení. Takto vytvořený systém by byl nejen pro účastníky nežádoucí z důvodu porušování hlavního nároku na volnost a osobní svobodu, ale ve své podstatě by ani nebyl technicky realizovatelný. Každý demokraticky založený stát poskytuje ochranu subjektivních práv, ale nevnučuje se.“²⁵ Dispoziční zásada je aplikována ve sporném řízení, kde je žalobce označován jako dominus litis (pán sporu).

V nesporném řízení v drtivé většině převládá zásada oficiality. Procesní iniciativa v tomto případě není na účastnících, nýbrž náleží soudu, který ze zákona rozhoduje o zahájení řízení a o předmětu řízení. Výjimku z uvedeného pravidla představuje např. řízení o povolení uzavření manželství, kterou ex officio nemůže soud bez podnětu účastníka sám od sebe zahájit.

²³ Štajgr, F.: Materiální pravda v občanském soudním řízení, Praha: Orbis, 1954, str. 29

²⁴ Viz např. náleží Ústavního soudu ze dne 3. 11. 1994, sp. zn. III. ÚS 150/93

²⁵ Stavínohová, J., Hlavsa, P.: Civilní proces a organizace soudnictví, Brno: Doplněk, 2003, str. 170

V rámci jednoho řízení nelze striktně oddělit uvedené zásady, jelikož se vzájemně prolínají a doplňují. Soud např. vždy bez ohledu na typ řízení zjišťuje, zda jsou splněny podmínky řízení, a to z toho důvodu, aby výsledné rozhodnutí neobsahovalo žádné faktické a právní vady.

2.3.4. Zásada vyšetřovací a projednací

Zásada vyšetřovací a zásada projednací bývají často nesprávně považovány za synonyma zásady dispoziční a zásady oficiality. Je však nutné si uvědomit, že se nejedná o jiné označení stejné situace a pečlivě uvedené pojmy rozlišovat.

Zásada projednací vymezuje okruh povinných k získání skutkového materiálu nezbytného pro rozhodnutí ve věci a dále určuje účastníky procesu nesoucí odpovědnost za kompletní zjištění skutkového stavu.²⁶ Východisko daného vymezení nebylo vždy jednotné. Na počátku 2. poloviny 20. století tvořila základní pilíř civilního procesu zásada vyšetřovací.²⁷ V dnešní době však hlavní pozici zaujímá zásada projednací.

Projednací zásada stanovuje, že povinnost tvrdit a prokazovat rozhodné skutečnosti mají na základě novely občanského soudního řádu z roku 1993 a následujících účastníci řízení.²⁸ Jak se bude dokazování vyvíjet, stanovují účastníci řízení, z čehož také mimo jiné vyplívá povinnost řádně nashromáždit skutkový materiál a prokázat rozhodné skutečnosti. Povinnost tvrdit a povinnost prokazovat je v kontaktu s břemenem tvrzení a s důkazním břemenem.²⁹

Zásada vyšetřovací, označovaná často také jako inkviziční, zbavuje účastníky břemena tvrzení i důkazního břemena a přesouvá je na základě argumentu veřejného zájmu na bedra soudu. Pouze soud nese v takovém řízení odpovědnost za dokázání skutkového stavu. Aby soud povinnost splnil, musí vyhledávat a provádět i důkazy účastníky nenavržené.³⁰

²⁶ Stavínková, J., Hlavsa, P.: Civilní proces a organizace soudnictví, Brno: Doplněk, 2003, str. 172

²⁷ Blíže viz Boura, F.: Dokazování podle občanského soudního řádu, Praha: Orbis, 1954, str. 29-30

²⁸ Viz § 101 odst. 1 písm. a), b) o. s. ř. a dále viz § 120 odst. 1 o. s. ř.

²⁹ O břemenem tvrzení a důkaznímu břemenem blíže viz kapitola 5.1. a kapitola 5.3.

³⁰ Viz § 120 odst. 2 o. s. ř.

2.3.5. Zásada volného hodnocení důkazů

Soud je povinen posuzovat komplexně v interakci všechny jednotlivé důkazy na základě svého vlastního uvážení a svědomitě brát v potaz vše, co účastníci navrhli a co bylo za řízení projevono.³¹ Jednotlivé důkazy mají stejnou důležitost,³² výsledek sporu záleží tedy výhradně na konkrétním soudci a na jeho subjektivním přesvědčení o dokazovaných skutečnostech. Jako důkaz může posloužit vše, čím je možné rozpoznat skutečnost.

2.3.6. Zásada přímosti a ústnosti

Dříve bylo právo ovládáno zásadou písemnosti („quo non est in actis, non est in mundo“ – „co není ve spisech, neexistuje“). Uvedené pravidlo je již překonáno a v dnešní době soud rozhoduje převážně na základě ústně podaných podnětů, výpovědí a podání. Několik úkonů si však i v současné právní úpravě zachovalo podmínku písemné formy.

Hlavní důvod, proč zásada ústnosti v podstatě vytlačila zásadu písemnosti, spatřuji v tom, že z ústních podání může soud zjistit nejen obsah podání, ale také např. mimiku a gestikulaci svědka. Soudu tato možnost dává do rukou možnost lépe zjišťovat a následně hodnotit všechny skutečnosti týkající se sporu. Další výhodou je, že chybějící informace a nesrovnalosti mohou být rychle doplněny, což výrazně činí civilní soudní řízení hospodárnějším a efektivnějším.

Z výše uvedeného však nevyplývá, že veškeré úkony musí být kompletně předneseny a v celém rozsahu přečteny. Je-li to možné a zároveň z hlediska efektivnosti řízení účelné, může být pouze odkázáno na určitou listinu nebo lze přednést jen stručný obsah.³³

Soudy mají na základě zásady přímosti povinnost získávat informace přímo a bezprostředním jednáním s účastníky a důkazními prostředky. Soudce tedy může rozhodovat jen na základě takových důkazů, které byly provedeny v jeho přítomnosti.

Zásada přímosti a ústnosti ovšem neplatí bezvýhradně, jelikož jsou v praxi častokrát podřizovány zásadě hospodárnosti a rychlosti soudního řízení.

³¹ Viz § 132 o. s. ř.

³² Jedinou výjimku tvoří v právním řádu ČR důkazní prostředek veřejná listina, jejíž vyšší právní sílu zakotvuje § 134 o. s. ř.

³³ Stavínohová, J., Hlavsa, P.: Civilní proces a organizace soudnictví, Brno: Doplněk, 2003, str. 183

Pro příklad lze uvést např. vydání platebního rozkazu bez nařízení jednání, a mnohá další.

2.3.7. Zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrace řízení

Pokud řízení probíhá od počátku až do konce jako jeden nerozřázaný komplet, jedná se o zásadu jednotnosti řízení. Procesní úkony mohou účastníci činit během úplně celého řízení, jelikož nejsou časově nijak omezeni. Uvedené platí nejen pro řízení v prvním stupni, řízení je jednotné až do finálního pravomocného rozhodnutí, které může vydat nejen soud prvního stupně, ale v případě odvolání až soud odvolací. Výhodou je, že účastníci nejsou vůbec časově omezeni např. v navrhování nových důkazů. Nevýhodou představuje časté zneužívání této možnosti k průtahům a záměrné oddalování klíčových důkazů např. až do odvolacího řízení. Zásada jednotnosti řízení ovládala civilní proces nejmarkantněji za totalitního režimu, jelikož je úzce spjata s požadavkem na zjištění materiální pravdy.

Koncentrační zásada představuje určité rozřazování řízení, na základě kterého mohou být pod sankcí prekluze uplatňovány úkony pouze v rámci předem stanovené části daného řízení. „Koncentrační řízení vyjadřuje navození skutkového a důkazního „stopstavu“, a to buď ze zákona, nebo na základě rozhodnutí soudu, který účastníkům, s výjimkou případů výslovně stanovených zákonem, nadále zabraňuje v řízení uplatňovat další skutečnosti a důkazy.“³⁴

Tento moderní styl pojetí civilního řízení výrazně napomáhá k rychlosti a ekonomii řešení sporů, protože zabraňuje zbytečným průtahům. Zároveň je třeba nezapomenout, že čím více bude účastník v možnosti provádět úkony jakkoli omezován, tím více budou rozsudky směřovat k formální pravdě.³⁵

I přes zřejmé posilování koncentrace řízení v civilním procesu³⁶ prozatím zastávám názor, že český civilní proces je ovládán zásadou jednotnosti řízení, byť s výraznými prvky koncentrace.

³⁴ Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 156

³⁵ O koncentraci řízení podrobněji viz kapitola 5.5.

³⁶ Viz tzv. koncentrační novela o. s. ř. v podobě zákona č. 7/2009 Sb.

3. Procesní práva a povinnosti účastníků občanského soudního řízení

Nyní bude pozornost zaměřena na konkrétní práva a povinnosti účastníků týkající se civilního procesu, která jsou zakotvena v platné právní úpravě České republiky.

3.1. Procesní práva účastníků

Patrně nejvýznamnější ustanovení týkající se práv účastníků civilního soudního sporu obsahuje § 18 o. s. ř., který uvádí, že všichni účastníci mají rovné postavení a zároveň mají právo jednat ve své mateřštině, přičemž soud je povinen účastníkům zajistit stejné možnosti k uplatnění jejich práv. Právo jednat před soudem ve svém mateřském jazyce prostřednictvím tlumočnicka přísluší tedy každému účastníku bez rozdílu národnosti, rasy, či možnosti dorozumívání.

K procesním právům účastníků patří především jejich právo dispoziční, které se realizuje dispozičními procesními úkony týkajícími se přímo předmětu řízení (věci samé).³⁷

Nejvýznamnější dispoziční oprávnění ve formě procesních úkonů tak, jak na sebe během civilního procesu obvykle navazují, je možno relativně snadno vyjmenovat s odkazem na příslušný paragraf dle občanského soudního řádu takto:

- Právo žalobce podat žalobu a zahájit tak soudní řízení,³⁸
- právo žalobce vymezit předmět řízení (tzv. petit),³⁹
- během řízení má žalobce právo žalobu měnit,⁴⁰
- v řízení má žalobce právo žalobu vzít zpět,⁴¹
- žalovaný má právo podat ve sporném řízení vzájemnou žalobu,⁴²
- účastníci mohou uzavřít ve sporném řízení soudní smír,⁴³
- účastníci mohou podávat opravné prostředky,⁴⁴

³⁷ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 140

³⁸ Viz § 79 o. s. ř.

³⁹ Viz § 153 odst. 2 o. s. ř.

⁴⁰ Viz § 95 o. s. ř.

⁴¹ Viz § 96 o. s. ř.

⁴² Viz § 97 o. s. ř.

⁴³ Viz § 99 o. s. ř.

⁴⁴ Viz § 201, 228, 229 a 240 o. s. ř.

- v rámci vykonávacího řízení má oprávněný právo podat návrh na nařízení výkonu rozhodnutí.⁴⁵

Vedle dispozičních práv však mají účastníci možnost využít i řadu práv procesních. Mají právo na doručování listin od vlastních rukou, zejména žaloby obžalovanému (§ 79) a rozsudku oběma účastníkům (§ 158). Mají právo být předvoláni a účastnit se všech jednání (§115) a ke všem návrhům a důkazům se vyjadřovat (§ 123), což představuje realizaci zásady *audiatur et altera pars* (budiž slyšena i druhá strana). Mají také právo na závěr řízení shrnout své návrhy a vyjádřit se jak k dokazování, tak k právní stránce věci (§ 119a). Mohou se vyjádřit ve věci podezření z podjatosti soudce (§ 15a). V neposlední řadě mohou kdykoli nahlížet do spisu ve své věci (§ 44), mají právo nechat se v řízení zastoupit (§ 24) a mnohá další procesní práva.⁴⁶

3.2. Procesní povinnosti účastníků

Počet procesních povinností je již z charakteru moderního civilního řízení mnohem nižší, než počet procesních práv. Po zavedení prvků koncentrace řízení se však počet povinností postupně zvyšuje. Pro ucelenost této podkapitoly zde budou čtenáři poskytnuty základní informace také o procesních břemenech, které budou zevrubně rozpracovány až v kapitole 5. práce.

Procesní povinnosti formulují nezbytnost konkrétního jednání účastníka. Pokud vyžadované jednání účastník neprovede, případně jej poruší, následuje jako nepříznivý následek za nesplnění povinnosti sankce. Jedná se o vyjádření nutnosti určitého jednání od procesní strany a za porušení povinnosti k tomuto jednání ukládá konkrétní, nejčastěji peněžní, sankci. V případě procesních břemen váže právní norma nepříznivé následky pro jednu z procesních stran na její nečinnost. Těmto následkům se může procesní strana vyhnout, pokud se břemena zprostí určitým procesním jednáním, tedy toto břemeno takzvaně „unese.“⁴⁷

Procesualisty jsou procesní břemena charakterizována nedostatkem donucení účastníka k určitému procesnímu jednání. Účastníku sice při neunesení

⁴⁵ Viz § 251 o. s. ř.

⁴⁶ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 140 -141

⁴⁷ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno, 1995, str. 79

procesního břemena hrozí neúspěch ve sporu, ale soud nemá žádnou možnost k postihu nečinného účastníka.

V případě diferenciací procesních povinností od procesních břemen je nutno brát v potaz, že procesní povinnosti lze uložit současně kterékoliv procesní straně, kdežto zatížení důkazním břemenem se může týkat vždy pouze jedné procesní strany a je omezeno pravidly o důkazním břemenu.⁴⁸

Nejvýznamnější povinností účastníků je povinnost tvrzení a povinnost důkazní.⁴⁹ Nesplnění povinnosti tvrzení, a tedy z toho vylívající neunesení břemene tvrzení, má za následek to, že daná skutečnost nebude předmětem dokazování. Mezi povinností tvrdit a důkazní povinností je velice úzká vzájemná vazba. Jestliže účastník nesplní svoji zákonem stanovenou povinnost tvrdit pro výsledek řízení rozhodné skutečnosti, pak ve většině případů ani nemůže splnit důkazní povinnost, jelikož neunesení důkazní břemeno.⁵⁰

Můžeme se setkat také s uvedením několika dalších typů procesních povinností, které více či méně z povinnosti tvrdit a dokazovat vycházejí. Jedná se např. o povinnost dbát pokynů soudu, povinnost záměrně neprotahovat délku civilního soudního řízení, povinnost v případě potřeby vysvětlovat a doplňovat úkony, povinnost pravdivosti během řízení a povinnost dostavit se na výzvu k jednání.

Zákon mimo jiné účastníkům ukládá povinnost tvrdit veškeré rozhodné skutečnosti, když onou potřebností je v hypotéze konkrétní právní normy dopadající na spornou otázku vytyčen výčet nezbytných skutečností, které je nutné nejprve tvrdit a následně spolehlivě prokázat.

Za nesplnění procesní povinnosti může být soudem účastníku uložena sankce např. v podobě pořádkové pokuty, předvedení k jednání a další. Oproti tomu za nesplnění procesního břemena nelze účastníku žádnou sankci⁵¹ v řízení uložit. Neunesení procesního břemena znamená pro účastníka pouze zhoršení procesní situace jako „trest“ za její nerespektování, nikoliv za porušení zákonem stanovené povinnosti s následnou sankcí, neboť účastník má právo unést procesní břemeno, nikoli povinnost k jeho unesení.

⁴⁸ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno, 1995, str. 80

⁴⁹ Viz § 101 odst. 1 písm. a) a § 120 odst. 1

⁵⁰ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 861

⁵¹ Jedinou hrozící sankcí představuje případný neúspěch ve sporu toho účastníka, který nesplnil povinnost na základě procesního břemene

Procesní břemena tvoří břemeno tvrdit a břemeno dokazovat (důkazní břemeno).⁵²

⁵² Blíže viz kapitola 5.1. a 5.3.

4. Dokazování

Definice dokazování sice již byla uvedena, ale pro úplnost jistě neuškodí ji na tomto místě práce zopakovat. „Dokazování představuje právem a procesními zvyklostmi upravený postup soudu a účastníků, jehož účelem je získání poznatků důležitých pro meritorní či jiné rozhodnutí soudu nebo pro další procesní postup soudu nebo účastníků.“⁵³ V následujících podkapitolách bude podrobněji rozebrána problematika předmětu dokazování, jak vlastně dokazování před soudem probíhá a jakými prostředky je možno právně relevantní skutečnosti před soudem úspěšně dokazovat.

4.1. Předmět dokazování

Předmět dokazování předsazuje soubor nezbytných skutečností pro vydání rozhodnutí nebo pro stanovení dalšího procesního postupu soudu či účastníků řízení. Soud dokazováním zjišťuje nejen skutečnosti hmotněprávní. Zjišťuje také skutečnosti důležité k vydání nemeritorního rozhodnutí. V neposlední řadě zjišťuje též skutečnosti, dle kterých poté určí následný procesní postup.⁵⁴ K názoru, že dokazováním by měl soudce zjišťovat hmotné právo i skutečnosti procesněprávní se kloní i ústavní soud.⁵⁵

4.1.1. Skutečnosti, které nemusí být v řízení dokazovány

Skutečnosti obecně známé, skutečnosti známé soudu z jeho předchozí činnosti, právní předpisy zveřejněné ve sbírce zákonů České republiky,⁵⁶ shodná tvrzení účastníků řízení, skutkové domněnky, vyvratitelné a nevyvratitelné právní domněnky, právní fikce a rozhodnutí jiných orgánů než soudu patří do množiny skutečností, které nemusí být soudem během řízení dokazovány.

Skutečnosti obecně známé, označované jako notoriety, představují souhrn poznatků, který je obecně osobám, zejména osobám soudu, z určité lokality znám. Pro příklad poslouží např. aktuální datum, fyzikální zákony, zprávy z novin, internetu⁵⁷ nebo televize. Proti notoriétám může účastník použít protidůkaz.

⁵³ Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 12

⁵⁴ Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 277

⁵⁵ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2004, č. j. I. ÚS 464/2003

⁵⁶ Viz § 121 o. s. ř.

⁵⁷ Výjimku poněkud překvapivě tvoří obsah webových stránek, které nejsou dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2008, č. j. 29 Odo 164/2006

Skutečnostmi známými soudu z jeho předchozí činnosti jsou myšleny informace získané na základě úřední činnosti každého jednotlivého soudce. Jedná se např. o informaci, že žalovaný je podmíněně odsouzen za přečin nebo že se žalovaný nachází v insolvenční. S ohledem na to, že tyto skutečnosti jsou primárně známé soudu a nikoli účastníkům, je vhodné, aby soudce vždy účastníka upozornil na to, že danou skutečnost považuje za známou a tedy že nebude dle § 121 o. s. ř. součástí dokazování.

Mezi právní předpisy uveřejňované a vyhlášené v plném znění ve Sbírce zákonů české republiky patří ústavní zákony, zákony, dále nařízení senátu, nařízení vlády, vyhlášky jednotlivých ministerstev, vyhlášky jiných ústředních správních orgánů, dále vyhlášky správních úřadů a právnických osob za předpokladu, že dle pověření zákona vydají právní předpis s celostátní působností. Ve sbírce zákonů jsou dále, pokud tak stanoví zákon, vyhlášeny nálezy ústavního soudu, rozsudky nejvyššího správního soudu a další.⁵⁸ Na všechny předpisy ze Sbírky zákonů se vztahuje zásada *iura novit curia* (soud zná právo), z tohoto důvodu nemusejí být tyto předpisy součástí dokazování, což ale znamená, že právní předpisy ve Sbírce zákonů neuvedené předmětem dokazování být musí.

Pokud se týká domněnek, soud jich využívá k dokazování určitých obtížně zjištělných skutečností. Domněnky mohou být dále členěny na skutkové a právní.

Skutkové domněnky (*praesumptio homini seu facti*) nejsou zakotveny přímo v zákoně. Vznikají na základě získávání životních zkušeností. Určité chování bývá obvykle spojeno s určitými shodnými konsekvencemi. Skutkovou domněnkou je např. přesvědčení, že jednání zletilé osoby je pokládáno za projev její vůle, pokud není prokázán opak.

Zákon rozlišuje právní domněnky na vyvratitelné (*praesumptio usiris*) a nevyvratitelné (*praesumptio iuris et de iure*). Jedná se o v právu zakotvené domněnky, na základě kterých je možné uznat za dokázané relevantní skutečnosti, které dokázány nebyly. Právní normy obsahující domněnky v zásadě začínají textem: „platí, že“ a „má se za to“. Rozdíl mezi vyvratitelnou a nevyvratitelnou právní domněnkou spočívá v možnosti účastníka bránit se proti domněnce. Dává-li zákon možnost užít proti domněnce důkaz opak, jedná se o vyvratitelnou

⁵⁸ Viz zákon č. 309/1999 Sb. § 1 odst. 1. a § 2, o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv

právní domněnku (např. domněnka diskriminace v pracovněprávních vztazích⁵⁹). Proti nevyvratitelné právní domněnce je přípustný pouze protidůkaz. Domnělé vypořádání společného jmění manželů po uplynutí tří let od zániku SJM je typickou nevyvratitelnou právní domněnkou.⁶⁰

Právní fikce označují stav, který představuje vědomě vytvořenou smyšlený fakt, který soud určí za objektivně uznatelnou a dokázanou pravdu. Proti fikci se zle bránit, stejně jako v případě nevyvratitelné právní domněnky, pouze protidůkazem. Typickou právní fikcí je fikce doručení.⁶¹

Soud při rozhodování vychází nejen ze skutečností sporých, ale i nesporných.⁶² Pokud se během procesu, ve kterém obhajují účastníci protichůdné zájmy a stanoviska, strany shodnou na určitých skutečnostech, které však nejsou v rozporu s kogentními právními normami, je možné s vysokou mírou pravděpodobnosti považovat tyto skutečnosti za objektivně pravdivé. Nesprávnosti by totiž zcela jistě byly druhou stranou okamžitě napadeny.⁶³ Jak má soud postupovat, pokud jeden z účastníků dodatečně své tvrzení odvolá? Musí zařadit původně shodné tvrzení mezi skutečnosti, které je třeba spolehlivě prokázat.

Poslední skupinu vyčleněnou z nutnosti dokazování tvoří rozhodnutí jiných orgánů, kterými bylo konstatováno spáchání přestupku, jiného správního deliktu nebo trestného činu. Dále ji tvoří rozhodnutí o osobním stavu,⁶⁴ mezi které patří např. prohlášení za mrtvého, omezení právní způsobilosti, stanovení opatrovníka a mnohá další. Soud je sice uvedenými rozhodnutími vázán, nýbrž pouze částí výrokovou, nikoli jejím odůvodněním.⁶⁵

4.2. Průběh dokazování

Dokazování není vždy během civilního řízení nutné provádět. Zejména v rámci sporného řízení musí být soudu nejprve dáno, na základě úkonu jednoho z účastníků, povolení k zahájení dokazování sporné skutečnosti.⁶⁶ Takový úkon

⁵⁹ Viz § 133a písm. a) o. s. ř.

⁶⁰ Viz § 150 odst. 4 občanského zákoníku

⁶¹ Viz § 49 odst. 4 a § 50 odst. 1 o. s. ř.

⁶² Viz § 120 odst. 4 o. s. ř.

⁶³ Macur, J.: Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení. Právní rozhledy, 1997, číslo 2, str. 50

⁶⁴ Viz § 135 odst. 1 o. s. ř.

⁶⁵ Blíže viz rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 28. 4. 1998, sp. zn. 16 Co 95/98

⁶⁶ Svoboda, K.: Jak donutit soud, aby opravdu dokazoval, Právní rádce, 2007, číslo 8, str. 19

účastníka představuje např. podání odporu proti platebnímu rozkazu. Soud ve sporných řízeních při vydávání platebního rozkazu, při vydávání rozsudku pro uznání a rozsudku pro zmeškání vůbec provádět dokazování nemusí. Další případ, kdy soud nemusí dokazovat, představuje situace, kdy by ani po dokázání tvrzení účastníka nebylo možné petitu vyhovět.⁶⁷

Fáze dokazování lze rozčlenit na čtyři části. Jedná se o navržení důkazu, opatření důkazu, provedení důkazu a nakonec hodnocení důkazu.

- a) Navrhovat důkazy za účelem prokázání významné tvrzené skutečnosti je povinností účastníků řízení.⁶⁸ Jedná se o realizaci povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, ze kterých vyplývá povinnost unést břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Možnost navrhopvat důkazy však není vzhledem ke koncentraci řízení neomezená.⁶⁹
- b) Opatření důkazů spočívá v obstarání potřebných důkazů tak, aby bylo možné meritorně rozhodnout již při prvním jednání.⁷⁰ Soudce předvolá svědky k výslechu, určí znalce, nařídí účastníku s důležitou listinou, aby ji poskytl soudu k dispozici, postará se o obstarání nezbytných prohlášení účastníků, atd. Pokud není navržený důkaz opatřen, nastane z pohledu procesního práva shodná situace, jako by nebyl navržen vůbec.⁷¹
- c) Aby mohl soud navržené a opatřené důkazní prostředky požit jako podklad pro rozhodnutí, musí je ještě provést. V čl. 82 Ústavy je zakotven princip nezávislosti soudu, která mimo jiné obsahuje také zásadu volného hodnocení důkazů⁷² a dále právo soudu určit, které důkazy budou provedeny.⁷³ V případě, že soud určitý důkaz neprovede, musí řádně odůvodnit, z jakého důvodu bylo provedení důkazu odmítnuto.⁷⁴ Důvod k neprovedení důkazu nemůže spočívat v nevěrohodnosti zdroje, což nelze u neprovedeného důkazu být hodnoceno, protože nevěrohodnost je

⁶⁷ Svoboda, K.: Jak donutit soud, aby opravdu dokazoval, Právní rádce, 2007, číslo 8, str. 19

⁶⁸ Viz § 101 odst. 1 písm. a), b) o. s. ř. a § 120 odst. 1 o. s. ř.

⁶⁹ Dle § 118b odst. 1 o. s. ř., pokud byla v řízení provedena příprava jednání podle § 114c, mohou účastníci uvést záhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání pouze do skončení přípravného jednání, případně po uplynutí lhůty, která byla účastníku soudem k označení důkazů po skočení přípravného jednání poskytnuta. V případě, že nebyla provedena příprava jednání, mají účastníci tuto možnost pouze do konce prvního jednání, případně od konce lhůty, která byla účastníku soudem k označení důkazů po skočení prvního jednání poskytnuta.

⁷⁰ Viz § 114a o. s. ř.

⁷¹ Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 248

⁷² Viz § 132 o. s. ř.

⁷³ Viz § 120 odst. 1 o. s. ř.

⁷⁴ Blíže viz náleží Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 9. 1999, sp. zn. I. ÚS 236/98

součástí hodnocení důkazu.⁷⁵ Jakmile je důkaz proveden, vyzve účastníky, aby se vyjádřili k posouzení důkazu. Všechna vyjádření se následně stávají pro soud podkladem k novému posouzení důkazu, případně k provedení důkazů jiných.⁷⁶

- d) Hodnocení důkazů je založeno na zásadě volného hodnocení důkazů. Jednotlivé důkazy posuzuje soud na základě vlastního uvážení a ve spojitosti se všemi skutečnostmi, které během řízení byly prokázány.⁷⁷ Pokud se týká řízení, které skončí rozsudkem pro uznání, soud prokázané důkazy neposuzuje, a to ani v případě, že účastník uzná pohledávku po dokazování.⁷⁸

Dokazování končí tím, že prokazovaná událost je buď dokázána, nebo popřena. Pokud nelze prokazovanou událost spolehlivě dokázat nebo vyvrátit, nastává situace označovaná termínem non liquet, která pro účastníka zatíženého břemenem tvrzení znamená ztížení procesní pozice během sporu.

4.3. Důkazní prostředky

Důkazní prostředky slouží soudu ke spolehlivému zjištění rozhodných událostí v rámci sporu. Stávají se tak nositeli konkrétních prokazovaných skutečností. Občanský soudní řád uvádí demonstrativní soubor důkazních prostředků, mezi které patří zejména výslech svědků, výslech účastníků, znalecký posudek, ohledání, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny.⁷⁹ Důkazem může být vše, čím je možné zjistit skutečnost a zároveň platí, že v případě, kdy není stanoven způsob, jakým má být konkrétní důkazní prostředek proveden, zvolí si způsob provedení sám soud.⁸⁰ Soud nesmí provést důkaz obstaraný nezákonně. Nelze např. jako

⁷⁵ Blíže viz usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 5. 2002, sp. zn. 29 Cdo 2893/2000

⁷⁶ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 880

⁷⁷ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 880

⁷⁸ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. 12. 2000, sp. zn. 32 Cdo 906/98

⁷⁹ Viz § 125 o. s. ř.

⁸⁰ Viz § 125 o. s. ř.

důkaz použit zvukový záznam (telefonní hovor), který byl pořízen bez vědomí účastníka a s jehož provedením onen účastník nesouhlasí.⁸¹

Důkazní prostředky je možné rozlišovat na přímé (ohledání) a nepřímé (výpověď), v závislosti na tom, jakým způsobem konkrétní událost prokazují. Jak název napovídá, přímé důkazní prostředky poskytují přímé, ničím nezdeformované poznání dokazované události. Naopak nepřímými důkazními prostředky soud získává informace tak říkajíc „z druhé ruky“, což často způsobí určité zkreslení při dokazování skutečnosti.⁸²

Jednotlivé v zákoně zakotvené důkazní prostředky nyní budou stručně charakterizovány z hlediska jejich relativní četnosti výskytu během civilního procesu.

4.3.1. Důkazy listinné

Listinné důkazy představují patrně nejfrekventovanější prostředek k prokázání skutečnosti. Písemný dokument totiž nikterak skutečnosti nezkrsluje. Již napsaný text nemůže, na rozdíl od např. svědecké výpovědi, obsahovat nepřesnosti z důvodu zapomínání, vypuštění důležitých okolností a zkreslení vlivem subjektivního vnímání účastníka. „písemný záznam je více důvěryhodný, než vzpomínky. Platí zásada: vox audita perit, littera skripta manet. Z tohoto důvodu je listin užíváno za účelem dosažení bezpečného zjištění o určitých událostech a skutečnostech. V právní praxi je proto podstatné provádět zásadní a závažné právní úkony provádět formou písemnou. Listina obsahuje hned dvě výhody. Jednak přesně stanovuje obsah práv a povinností každého účastníka, čímž podstatně snižuje míru nejistoty a vznik případných sporů, jednak představuje klíčový důkaz během případného sporu.“⁸³ Význam písemných důkazů, vzhledem k nutnosti zajistit řádné řešení nejen domácích, ale i zahraničních sporů, stále více a více vzrůstá.

Právní řád České republiky legální definici písemnosti neobsahuje. Obecně je ale za písemný důkazní prostředek považován text zaznamenaný na movitém podkladu, na kterém bývají texty obvyklé (např. pergamen, papír, a další).

⁸¹ Blíže viz náleží Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. I. ÚS 191/05

⁸² Např. při svědecké výpovědi si nemusí svědek přesně pamatovat, jak se událost stala, případně si ji může pečlivě zapamatovat, ale nedokáže ji přesně soudu vyjevit.

⁸³ Boura, F.: Dokazování podle občanského soudního řádu, Praha: Orbis, 1954, str. 27

Písemností tedy není nejen text zachycený na nemovitém podkladu,⁸⁴ ale ani text zaznamenaný na movitém předmětu k tomuto účelu neobvyklém⁸⁵.⁸⁶ Mezi procesualisty ale nepanuje v podmínce zachycení textu na movitém podkladu jeden názorový proud. Někteří odborníci považují za listinný důkazní prostředek taktéž text zachycený na věci nemovité.⁸⁷

Důležité je členit písemné dokumenty na veřejné listiny a soukromé listiny, a to z důvodu, že u soukromých listin je nutné zkoumat nejen jejich pravost, ale také jejich správnost. Rozlišení má význam taktéž z důvodu nestejně právní síly každého z typů důkazních prostředků. Jakmile je během řízení napadnuta pravost soukromé listiny, břemeno důkazní o pravosti důkazu leží na tom účastníku, který listinu poskytl. Procesní následky spojené s neprokázáním pravosti a správnosti soukromé listiny postihují účastníka, který listinu předloží.⁸⁸ Opačná situace nastává, pokud je napadena listina veřejná. Pro její popření je nutné, aby účastník nesprávnost veřejné listiny tvrdil, a následně musí na základě břemene důkazního prokázat nesprávnost listiny. Za veřejnou listinu je považována např. doručka a oficiální protokol z jednání soudu.⁸⁹ Pokud správní úřad jedná jménem státu ve věcech občanskoprávních, nejedná se o listiny veřejné (kupní smlouva, smlouva o dílo, a další).

Písemné důkazy mohou být rozlišovány taktéž na prvopisy a na opisy. V případě, že zákon neukládá provádět důkazy v originálním sepsání, může účastník dokazovat pomocí originálu i pomocí kopie listiny. Pro příklad lze uvést řízení o vydání směnečného nebo šekového platebního rozkazu, v rámci kterého je nezbytné, aby účastník předložil soudu jako důkazní prostředek originál směnky.⁹⁰

Soud může kohokoliv obtěžkat ediční povinností. Účastníku, případně třetím osobám (FO i PO) tak vznikne povinnost předložit požadované listiny, se kterými disponují. Soud může za účelem přinucení ke splnění ediční povinnosti

⁸⁴ Spartánské „Aut cum scuto aut in scuto“ (se štítem nebo na štítě) vytesané do skály může sloužit jako důkaz jejich statečnosti, avšak jako důkazní prostředkem v civilním soudním řízení být nemůže.

⁸⁵ Pro příklad je možné uvést např. vystavení směnky vyrytím na obkládací dlaždici a sepsání kupní smlouvy nalepením písmenek na kapotu auta.

⁸⁶ Štajgr, F. a kol.: Občanské právo procesní, 2. vydání, Praha: Orbis, 1968, str. 213

⁸⁷ Boura, F.: Dokazování podle občanského soudního řádu, Praha: Orbis, 1954, str. 219

⁸⁸ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 17. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdo 1031/96

⁸⁹ Blíže viz usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 7. 2002, sp. zn. IV. ÚS 682/2000

⁹⁰ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 929

udělit na základě § 53 o. s. ř. pořádkovou pokutu. Nepředložit listinu je možné pouze na základě § 126 odst. 1 o. s. ř., dle kterého není povinnost předložit listinu, pokud by tím byla ohrožena ona osoba nebo její osoba blízká.

4.3.2. Výslech svědka a účastníka řízení

Důkaz prostřednictvím výslechu tvoří spolu s listinami nejčastější důkazní prostředky civilního procesu. Zákon uvádí, že svědek je osoba odlišná od účastníka. Konkrétní svědek je nezastupitelná a nezaměnitelná osoba, jejíž status je dán na základě subjektivním vnímání dané osoby. Svědkem nemůže být řízením pověřený soudce, účastník, ani zákonný zástupce účastníka. Jakmile je k soudu předvolán jako svědek znalec, není možné jeho výpověď pokládat za znalecký posudek.⁹¹ Způsobilost být svědkem není nikterak omezena. Nezáleží na věku svědka, způsobilosti svědka k právním úkonům, ani na případné zaujatosti. Soud ale musí vzít všechny okolnosti výpovědi a vlastnosti svědka v potaz a pečlivě posoudit míru případné nepřesnosti a věrohodnosti výpovědi.

Vypovídat má povinnost každý, kdo je soudem za účelem vypovídání předvolán⁹² nebo se před soud dostaví z vlastní iniciativy.⁹³ Předvolaná osoba, která se ve stanovený čas nedostaví k soudu, může být předvedena, případně jí může být uložena pořádková pokuta. Během výpovědi má svědek povinnost vypovídat pravdu a žádné jemu známé skutečnosti nezatajovat, jinak se vystavuje riziku nařčení ze spáchání trestného činu křivé svědecké výpovědi⁹⁴, o čemž soud svědka poučí. Soud svědka poučí také o tom, že má právo na svědecké (náhrada hotových výdajů na jízdě, ušlý výdělek, apod.) a dále že má v případě hrozby ohrožení sebe nebo osoby blízké, kterou se rozumí příbuzný v řadě přímé, sourozenci, manžel a partner,⁹⁵ právo nevypovídat. Pouhý odkaz na využití práva nevypovídat však nestačí. Účastník musí před soudem vysvětlit, v čem přesně spatřuje právo na odepření výpovědi. Soud následně posoudí, zda svědek bude moci nevypovídat.⁹⁶

⁹¹ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 11. 1998, sp. zn. 3 Cdon 385/96

⁹² Viz § 126 odst. 1 o. s. ř.

⁹³ Schelleová, I. a kol.: Civilní proces, Praha: Eurolex Bohemia, 2006, str. 509

⁹⁴ Viz zákon č. 40/2009 Sb. § 346 Trestního zákoníku

⁹⁵ Za osobou blízkou považuje občanský soudní řád na základě § 116 také osoby sobě vzájemně blízké, které by újmu, jež by utrpěla jedna z nich, vnímala jako újmu způsobenou sobě samé.

⁹⁶ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 886

Výslech je rozdělen na dvě části. První z nich je výslech ad generalia, jehož účelem je ověřit totožnost vyslychané osoby, adresu jejího trvalého bydliště, věk, zaměstnání, případný vztah k účastníkům řízení a k projednávanému předmětu sporu. Bylo by možné shrnout, že účelem výslechu ad generalia je zjistit všechny okolnosti, které mohou mít vliv na pravdivost a věrohodnost dané výpovědi.⁹⁷ V druhé části výslechu je svědek soudem požádán, aby svými slovy sdělil všechny jemu známé relevantní skutečnosti. Poté jsou svědkovi za účelem upřesnění nebo doplnění některých informací kladeny doplňující otázky. Nelze pokládat otázky kacízní (otázky, které předjímají prozatím neprokázané skutečnosti) a otázky sugestivní (otázky ve kterých je zakotvena odpověď).

Výpověď svědka představuje vždy ústní úkon. Písemně poskytnuté prohlášení svědka není svědecká výpověď, nýbrž listinný důkaz.⁹⁸

Výslech účastníka řízení byl dlouhou dobu na základě zásady nullus idoneus testis in causa sua (nikdo nemůže být svědkem ve své věci) nepřijatelný.⁹⁹ v druhé polovině 20. století představoval výslech svědka. S ohledem na požadavek zjištění materiální pravdy, základní důkazní prostředek, jehož neprovedení vedlo často ke zrušení rozsudku soudu prvního stupně během řízení odvolacího.¹⁰⁰ Dnešní soudci mají na věc jiný opačný pohled a z judikatury vyplývá, že neprovedením výslechu účastníka není porušena zásada přímosti řízení a zásada ústnosti.¹⁰¹

Výslech účastníka je v současnosti ve sporném řízení proveden pouze za předpokladu, že prokazovaná okolnost není možné dokázat jinak, a to pouze pokud účastník, který má být vyslychán, proti výslechu nic nenamítá. Tyto dva předpoklady ovšem nemusí splňovat v řízení o rozvod manželství a v řízení o zrušení a prohlášení neplatnosti či neexistenci partnerství.¹⁰² V nesporném řízení není soud požadavky omezen a může nařídít výslech účastníka bez ohledu na to, zda s tím souhlasí nebo zda lze prokazovanou skutečnost dokázat jinak.

⁹⁷ Blíže viz náleží Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. II V. ÚS 524/05

⁹⁸ Kindl, M., Šíma, A. David, O.: Občanské právo procesní, 2. Vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 204

⁹⁹ Boura, F.: Dokazování podle občanského soudního řádu, Praha: Orbis, 1954, str. 239

¹⁰⁰ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 909

¹⁰¹ Blíže viz usnesení Nejvyššího soudu v České republice ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. 23 Cdo 75/98

¹⁰² Viz § 131 odst. 1 o. s. ř.

Zásadní rozdíl mezi výpovědí svědka a výpovědí účastníka představuje okolnost, že svědek je povinen vypovídat pravdu, zatímco účastník „by měl vypovídat pravdu a nic nezamlčovat“.¹⁰³

4.3.3. Ohledání

Při ohledání soudce prostřednictvím svých smyslů přímo vnímá dokazované události. Vlastním prozkoumáváním rozpoznává atributy důkazu. Jedná se o přímý důkazní prostředek, a proto je obecně považován za značně hodnověrný. Ohledat je možné osoby, movité a nemovité věci. Při provádění listinného důkazního prostředku soud zároveň realizuje ohledání listiny.¹⁰⁴

Je-li ohledávána movitá věc, určí soud osobě, která s ní disponuje, ediční povinnost, která může být vynucena prostřednictvím pořádkové pokuty. Osoba předkládající movitou věc k ohledání může žádat náhradu hotových výdajů a má právo odmítnout věc předložit (shodně jako v případě listinného důkazního prostředku).¹⁰⁵ V případě, že věc nelze k soudu transportovat, ohledá soudce věc přímo na místě, kde se daná věc nachází. O každém ohledání je sepsán podrobný protokol, který slouží k dokumentaci zjištěných skutečností.

4.3.4. Znalecký posudek

Soud během řízení zvažuje všechny běžné skutečnosti. „Vyvstanou-li v řízení otázky, jež si k posouzení nárokují odborné znalosti a vědomosti, ustanoví soud znalce z oboru.“¹⁰⁶ Uvedené platí i pro otázky z oblasti práva jiného státu, jelikož zásada *iura novit curia* se vztahuje pouze k právnímu řádu České republiky.

Znalci jsou fyzické a právnické osoby, jež pomocí odborných oborových vědomostí a zkušeností hodnotí skutečnosti, které soud k profesionálnímu hodnocení v průběhu řízení vytyčí. Pro samostatné oborové oblasti jsou jmenováni znalci ministrem spravedlnosti. Soupis znalců spravují krajské soudy.

Soudce usnesením ustanoví konkrétního znalce, musí mu vymezit okruh otázek, na které má znalecký posudek odpovídat, a určit okruh skutečností, ze kterých má znalec při své práci čerpat.

¹⁰³ Viz § 131 odst. 2 o. s. ř.

¹⁰⁴ Štajgr, F. a kol.: Občanské právo procesní, 2. vydání, Praha: Orbis, 1968, str. 214

¹⁰⁵ Blíže viz § 53 a § 130 odst. 1 o. s. ř.

¹⁰⁶ Štajgr, F. a kol.: Učebnice občanského práva procesního, Praha: Orbis, 1955, str. 277

Znalecký posudek sestává ze třech částí. Jedná se o nález, posudek a znaleckou doložku.¹⁰⁷ Nález obsahuje souhrn zkoumaných skutečností, posudek fundovaně odpovídá na soudem vytyčené otázky a znalecká doložka obsahuje seznam, ve kterém je znalec zapsaný, označuje obor, ve kterém může znalec provádět znalecké posudky a nakonec označení, které identifikuje konkrétní znalecký posudek ve znaleckém deníku.¹⁰⁸

Pokud je účastníkem během řízení podán k posouzení znalecký posudek, který soud nevyžádal, musí být na tento důkaz být hleděno jako na důkaz listinný.¹⁰⁹

4.3.5. Vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob

Každý má povinnost soudu na základě dotazu předat relevantní informace pro předmět řízení. Pomocí vyjádření fyzických a právnických osob a orgánů shromažďuje skutečnosti účastníkům neznámé, případně ty které účastníci nejsou sto dokázat.¹¹⁰ Jedná se např. o povinnost banky sdělit, zda má určitý klient u nich účet a jaký je zůstatek na účtu.¹¹¹

Ne všichni odborníci na procesní právo považují, navzdory znění § 125 občanského soudního řádu, zprávy a vyjádření fyzických osob, právnických osob a orgánů za samostatný typ důkazního prostředku. Například profesorka Winterová zastává názor, že tyto zprávy a vyjádření jsou pouze určitým typem listinného důkazu, případně výsledku.¹¹²

¹⁰⁷ Viz § 13 vyhlášky č. 37/1967 Sb., která provádí Zákon o znalcích a tlumočnících.

¹⁰⁸ Toto jsou podstatné náležitosti jakéhokoli znaleckého posudku, bez ohledu na jeho podání. Blíže viz zpráva Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 11. 1979, sp. zn. CpJ 41/79

¹⁰⁹ Blíže viz zpráva Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 11. 1979, sp. zn. CpJ 41/79

¹¹⁰ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 903

¹¹¹ Viz usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. 1. 1982, sp. zn. 16 Co 456/81

¹¹² Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 247

5. Důkazní břemeno a jevy s ním související

V této části práce bude zevrubně pojednáno o procesních břemenech účastníků řízení, jimiž jsou břemeno tvrzení a břemeno důkazní.

V občanském soudním řízení je v České republice dominantní zásada dispoziční. Kdokoli se může rozhodnout, jestli bude a jakým způsobem bude chránit porušené právo nebo zájem. Mezi možnosti spadá mimosoudní narovnání (dohoda stran vzniklého rozporu), zahájení arbitrárního řízení a nakonec zahájení soudního řízení. Pokud si dotčená osoba vybere za způsob řešení sporu cestu soudní, musí při návrhu na zahájení soudního řízení (v žalobě) určit žalovaného, dále musí určit předmět sporu a má taktéž povinnost tvrdit a doložit rozhodné skutečnosti, ze kterých vyvozuje své právo. Jestliže chce účastník již zahájeného soudního řízení zvítězit, je nucen soudu předložit kompletně všechny jemu známé informace, tedy unést břemeno tvrzení, a následně poskytnuté informace spolehlivě prokázat, tedy unést břemeno tvrzení.

5.1. Břemeno tvrzení

Břemeno tvrzení představuje procesní odpovědnost účastníka sporu za nesplnění povinnosti tvrzení.¹¹³

Povinnost tvrzení představuje povinnost účastníka tvrdit veškeré jemu známé skutečnosti, které korespondují skutkovým znakům abstraktních právních norem, ze kterých vyplývají pro účastníka civilního procesu příznivé dopady.¹¹⁴

V občanském soudním řádu je v § 101 odst. 1 písm. a) zakotvena povinnost navrhovatele tvrdit veškeré relevantní skutečnosti při podávání žaloby¹¹⁵ a dále v § 79 odst. 1 shodná povinnost veškerých účastníků řízení.

Pokud v žalobě nejsou rozhodné skutečnosti pro samotné zahájení soudního řízení uvedeny, soud vyzve podatele k dotvrzení chybějících podstatných skutečností. Jestliže podatel nesplní povinnost tvrdit ani na základě výzvy soudu, bude žaloba v souladu s § 43 odst. 1 a 2 soudem odmítnuta.

Jakmile žaloba splňuje všechny podstatné náležitosti k zahájení řízení, zkoumá soud, zda jsou v žalobě tvrzeny veškeré relevantní skutečnosti

¹¹³ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 59

¹¹⁴ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno, 1995, str. 53

¹¹⁵ Blíže viz usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002

pro přiznání žalovaného nároku. Pokud nejsou, opět účastníka vyzve, aby je dotvrdil. Nedotvrdí-li poučený účastník požadované informace, soud žalobu zamítne.

Pokud žalobce unese břemeno tvrzení, přechází povinnost tvrzení skutečností, které vyvracejí nárok uvedený v žalobě, na žalovaného. Pokud žalovaný břemeno tvrzení neunese, vydá soud rozsudek potvrzující žalobcův nárok.

Z výše uvedeného vyplývá, že nedostání povinnosti tvrdit, a nesplnění z ní vyplývající povinnosti tvrzení prokázat, ústí v převážné většině k neúspěchu účastníka v soudním řízení. Soud nemůže za účelem přinucení účastníka ke splnění břemene tvrzení ukládat pořádkovou pokutu.

Břemeno tvrdit v sobě obsahuje povinnost tvrdit skutky, ale taktéž i tvrzení.¹¹⁶ Příkladem budiž stav, kdy žalobce požaduje jako důsledek skutku (újma na zdraví) více než jeden nárok (bolestné a náhrada za ztížené společenské podmínky). Žalobce musí přesně označit, jakou částku požaduje v rámci každého jednoho nároku.

Procesualisté dělí břemeno tvrzení na břemeno tvrzení objektivní, spočívající v nutnosti uvedení konkrétních skutků nezbytných k subsumpci pod určitou právní normu, a na břemeno tvrzení subjektivní, spočívající ve stanovení, který účastník má jakou skutečnost tvrdit.¹¹⁷ Existuje celá řada teorií, jak povinnost tvrzení mezi účastníky rozdělit.¹¹⁸ Soudy v rámci civilního procesu obecně aplikují pravidlo, že účastník je povinen tvrdit takové skutečnosti, jež spadají pod právní normu, na základě které uplatňuje v řízení svůj nárok.

V rámci subjektivního břemena tvrdit je možné dále rozlišovat abstraktní, obsahující povinnost tvrdit skutečnosti rozhodné pro vznik a odůvodnění žalovaného nároku, a konkrétní subjektivní břemeno tvrzení, které odpovídá povinnosti účastníka vnášet do řízení skutečnosti v závislosti na aktuálním stavu během civilního soudního řízení.¹¹⁹

Z literatury věnující se otázkám civilního procesu je možné narazit na odmítavé postoje k pojmům povinnost tvrzení a břemen tvrzení. Macur uvádí postoj F. Leonharda, který že označení povinnost tvrzení a povinnost důkazní jsou

¹¹⁶ Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 27

¹¹⁷ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 7

¹¹⁸ Nejvýznamnějším z nich je věnována kapitola V. 6

¹¹⁹ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 54

nepřesná, z čehož vyvozuje závěr, že by bylo vhodné místo nich uvádět přesnější označení, a to břemeno tvrzení.¹²⁰ Nejextrémnější názor na problematiku břemena tvrzení zastává H. J. Musielak, který břemeno tvrzení jako takové zavrhuje a jeho existenci zcela popírá.¹²¹

5.1.1. Sekundární břemeno tvrzení

Sekundární břemeno tvrzení, označované též jako vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem, představuje v civilním procesu institut, jehož účelem je zabránění vzniku situace non liquet pro nedostatek důležitých informací o skutkovém stavu strany zatížené důkazním břemenem.

V rámci kontradiktorního civilního sporu je role žalobce a žalovaného přesně stanovena. Zásada kontradiktornosti vylučuje, aby účastník poskytoval argumenty ve svůj neprospěch a aby vysvětlovala události, které netvrdí, protože mohou být prospěšné druhé straně sporu. Procesní strany si v podstatě během soudního řízení všemožně škodí, zaujímají nesouhlasná stanoviska a snaží se co nejvíce o nalezení nepřesností ve skutečnostech, které uvádí protistrana. Z uvedeného důvodu není možné po účastnících žádat, aby procesní činností pomáhali jakkoliv pomáhat k výhodnější pozici v rámci řízení. Vznik vysvětlovací povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem je možné ztotožnit s momentem, kdy skutková tvrzení účastníka jedné procesní strany (žalobce) zasáhnou do oblasti skutkových tvrzení účastníka protistrany (žalovaného). Žalovanému tedy vzniká povinnost prokázat a objasnit takové skutečnosti, které žalobce uvedl a které zároveň zvyšují míru pravděpodobnosti vítězství žalobce ve sporu. Účastník zatížený procesním břemenem musí uvést alespoň základní opěrné body dokazované události, jinak nelze po protistraně splnění vysvětlovací povinnosti žádat. Modelová situace nastiňující tento požadavek by mohla vypadat takto: Během sporu o náhradu škody navrhne žalobce důkaz svědeckou výpovědí, přičemž jméno svědka, který viděl, jak pachatel škodu páchal, je známo pouze žalovanému. Soud tedy může žalovaného

¹²⁰ Blíže viz Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení, Brno: Univerzita J. A. Purkyně v Brně, 1984, str. 42 - 44

¹²¹ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 55

vyzvat, aby vykonal svojí vysvětlovací povinnost tím, že soudu sdělí jméno popsaného svědka.¹²²

„Pokud strana zatížená procesním břemenem nemá a nemůže mít o právně významných skutečnostech potřebné znalosti a takovými znalostmi disponuje protistrana, může soud této protistraně uložit vysvětlovací povinnost. Vysvětlovací povinnost se může týkat pouze objasnění skutečností, které během řízení rámcově specifikovala strana zatížená důkazním břemenem. Vysvětlovací povinností nelze účastníku nařídít, aby objasnil nové, druhou stranou nezmněné skutečnosti, ačkoli mohly zlepšit její procesní postavení nebo mohly dokonce zajistit vítězství účastníka zatíženého procesním břemenem“¹²³

5.2. Důkazní břemeno (onus probandi)

V rámci jednotlivých fází občanského soudního řízení je nutné pečlivě zohledňovat, kterou procesní stranu postihuje povinnost prokázat skutkové okolnosti a která strana bude za řádné neprokázání relevantních tvrzení nést odpovídající procesní následky. Podstatné je taktéž samotné definování důkazního břemena a jeho vymezení vůči břemenu tvrzení.

Břemeno důkazní následuje po břemenu tvrzení, protože účastník je schopen prokazovat pouze takové informace a právní úkony, které jsou soudu známy. Z toho mimo jiné vyplývá, že rozměr důkazního břemena odpovídá rozměru břemena tvrdit, což zároveň lze vyložit jako povinnost účastníka dokazovat právě to, v čem spočívá účastníková povinnost tvrzení.¹²⁴

5.2.1. Pojem a funkce důkazního břemena

Ve chvíli, kdy nastane během řízení stav tzv. objektivní nejistoty o prokazovaných právních úkonech a skutečnostech (non liquet) a kdy soudce již provedl všechny důkazy, které provést mohl, a ani přes to se nepodařilo objasnit pro meritorní rozhodnutí rozhodné skutečnosti, právě v tuto chvíli přicházejí na řadu pravidla zátěže účastníků důkazním břemenem. Pravidla se tedy projeví

¹²² Macur, J.: Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení, Právní rozhledy, 2000, str. 20 a následující

¹²³ Macur, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, bulletin advokacie č. 6 – 7, 1999. Str. 7

¹²⁴ Srovnej usnesení nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 8. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006, a dále Bruna, E.: Otázky právního procesu, Praha: Leges, 2010, str. 183

až poté, co soud provede přípustné důkazní prostředky, s výsledkem dokazování nezakládajícím soudcovo subjektivní přesvědčení o ne/pravdivosti tvrzených podstatných skutečností.

Významní procesualisté dále dělí důkazní břemeno na subjektivní a objektivní.

5.2.2. Objektivní důkazní břemeno

Během dokazování zákonitě musí někdy nastat stav, kdy i přes nejsofistikovanější právní úpravu, nebude možné odhalit skutkový stav týkající se sporu a rozhodné skutečnosti budou zamlženy. Avšak i přes vznikuvší stav non liquet je soudce nucen určité rozhodnutí vydat.

Nevydáním rozhodnutí by soud porušil ústavní zákon, konkrétně čl. 36 odst. 1 Listiny, ve kterém je zakotveno právo každého domáhat se u nezávislého a nestranného soudu, stanoví-li zákon, tak u jiného orgánu, svého práva stanoveným postupem. Soudce by se dopustil denegatio iustitiae (odepření spravedlnosti). Není přípustné, aby soud transponoval skutkové pochybnosti na právní pochybnosti.¹²⁵ Soudce musí v nastíněné situaci aplikovat režim objektivního důkazního břemena, který spočívá v zákoně vymezeném, případně ze zákona vcházejícím, souboru pravidlech.

Stanovený soubor pravidel, objektivní důkazní břemeno slouží soudci tím způsobem, že mu vytyčuje, kdy a jak má vydat rozhodnutí o sporu, pokud nastane situace non liquet, a to bez ohledu na příčinu vzniku takovéto pochybnosti. Soudce rozhodne podle toho, jaké důležité skutečnosti se nepodaří v řízení prokázat, a to k profitu jedné nebo procesní strany.¹²⁶ Důkazním břemenem nelze substituovat provádění ani hodnocení důkazů, protože přichází na řadu až po řádném a úplném provedení dokazování všech dostupných důkazních prostředků.¹²⁷

V rámci práva České republiky soudce rozhoduje na základě skutečností, jež pokládá v rámci subjektivního mínění za pravdivé. Není tedy dostačující, aby soud vydal rozhodnutí s tím, že skutečnosti uváděné jednou procesní stranou jsou

¹²⁵ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 73

¹²⁶ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 11

¹²⁷ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 762/2001

dle jeho názoru pravděpodobnější, než skutečnosti uváděné protistranou a že události tvrzené jedním účastníkem se patrně přihodily s vyšší možností pravdy, než skutečnosti předkládané druhým účastníkem.¹²⁸

5.2.3. Subjektivní důkazní břemeno

Každý účastník je povinen prokázat skutečnosti, které v řízení před soudem tvrdí, pod sankcí případného neúspěchu ve sporu. Účastník již od počátku řízení ví, že je zcela v jeho rukou, jak sporné řízení dopadne, což ho motivuje k co možná nejdokonalejšímu dokázání tvrzených skutečností. Tíha důkazního břemene nutí účastníka být procesně aktivním s tím, že pokud důkazní břemeno neunes, vystaví se nevyhnutelné hrozbě ve formě jediného možného, zato však nejpodstatnějšího postihu, kterým je prohra ve sporu.

Subjektivní důkazní břemeno bylo již mnohokrát soudy definováno jako procesní odpovědnost účastníka řízení za nedokázání účastníkem tvrzených skutečností, na základě čehož muselo být vydáno meritorní rozhodnutí v neprospěch účastníka.¹²⁹

V odborné literatuře lze najít odlišení konkrétního subjektivního důkazního břemene a abstraktního subjektivního důkazního břemene.

Abstraktním subjektivním důkazním břemenem je vyjádřeno objektivní důkazní břemeno. Přiděluje tedy jednotlivým účastníkům podíl na míře nebezpečí vzniku situace non liquet. Charakteristické je svou neměnností a konkrétností, což garantuje předvídatelnost procesního chování účastníků sporu, protože účastníka tíží toto břemeno v rámci skutečností, jež spadají pod podstatu právní normy, na základě které účastník požaduje ochranu svého práva.¹³⁰

Konkrétní subjektivní důkazní břemeno odpovídá aktuálnímu stavu řízení. Je aplikováno při návrhnutí důkazu, který svou podstatou umožňuje, aby druhá strana reagovala prostřednictvím protidůkazu. Pokud chce strana zvítězit, musí dementovat či zamlžit důkazy v její neprospěch. Vhodnější termín pro uvedené

¹²⁸ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 30

¹²⁹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 762/2001 nebo usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 8. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006

¹³⁰ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 9

spatřuje Macur J. v označení důkaz a protidůkaz, případně jako pojem břemeno vedení důkazu.¹³¹

Důkaz může vykonat svoji funkci pouze za předpokladu, že zjištěné skutečnosti prokáže s tak vysokou mírou přesvědčivosti, že se dá považovat za pravdivou. Protidůkaz má za úkol tuto míru jistoty snížit, případně nabourat. Aby účastník úspěšně použil protidůkaz, stačí, když zpochybní tvrzené a prokazované skutečnosti protistrany.¹³²

5.3. Režim důkazního břemena v řízení nesporném

Doposud bylo v práci pojednáno o procesních povinnostech, povinnosti tvrdit a dokázat tvrzené, a dále o procesních břemenech, břemenu tvrzení a následném břemenu dokázat tvrzené, účastníků v rámci civilního řízení sporného.

Občanský soudní řád taxativně vyjmenovává tzv. nesporná řízení, tedy ta, která může soud zahájit z vlastní iniciativy *ex officio*, bez návrhu účastníka. Dle § 120 odst. 2 se jedná o „nespory“ týkající se péče o nezletilé, vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče, způsobilosti k právním úkonům, opatrovnictví, prohlášení za mrtvého, dědictví, dále stanovení, zda manželství nebo partnerství je nebo není a nakonec další zákonem stanovené druhy řízení. Mezi řízení nesporná patří taktéž řízení zahajovaná výhradně na návrh účastníka. Příkladem může být řízení o povolení k uzavření manželství, řízení o popření otcovství, řízení o určení otcovství, řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu, některá řízení ve věcech obchodních společností a mnohá další.

Jelikož nesporná civilní řízení ovládá vyšetřovací zásada, je soudce dle § 120 odst. 2 občanského soudního řádu povinen provádět během dokazování i důkazy nenavržené. Povinnost soudu ale neznamená, že by účastníci mohli být procesně nečinní, jelikož musí tvrdit a prokázat pro meritorní rozhodnutí rozhodné skutečnosti bez ohledu na to, jestli se jedná o řízení sporné nebo nesporné.¹³³ V řízení nesporném však není účastník zatížen břemenem tvrzení a důkazním břemenem, jelikož povinnost objasnit rozhodné právní úkony nenáleží

¹³¹ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 9

¹³² Macur, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie, č. 2, 1999, str. 18

¹³³ Viz § 120 odst. 1 o. s. ř., a dále § 101 odst. 1 písm. a) a b) o. s. ř.

účastníkům, nýbrž soudu. Jestliže soudce během nesporného řízení zjistí, že skutečnosti nelze spolehlivě prokázat, řízení jednoduše zastaví.¹³⁴

5.4. Koncentrace v rámci civilního soudního řízení

V rámci usilování o co nejrychlejší řešení sporů bylo zákonodárci zavedeno časové omezení možnosti tvrdit a navrhopat důležité skutečnosti, které je označováno jako koncentrace řízení.

Koncentrací je možné označit časový horizont, po jehož skončení je uměle navozen skutkový a důkazní „stopstav“.¹³⁵

Ve sporech, ve kterých proběhlo přípravné jednání, okamžik koncentrace řízení nastupuje na konci přípravného jednání, případně může soudce okamžik koncentrace posunout, ale ne více než o 30. dní od skončení přípravného řízení.¹³⁶ O tom, že mají účastníci možnost tvrdit a prokazovat skutečnosti pouze do skončení přípravného jednání musí být soudem poučeni ještě před koncem tohoto přípravného jednání.¹³⁷ Procesní dopady vycházející z nesplnění povinnosti břemena tvrdit a břemena dokazovat je možné, vzhledem k § 118a odst. 1,2 a 3¹³⁸ občanského soudního řádu, účastníku přisoudit jen pokud byl soudem o dané povinnosti řádně poučen.

Pokud přípravné řízení nebylo nařízeno, mají účastníci možnost tvrdit a dokazovat nezbytné důležité skutečnosti do konce prvního jednání ve věci, případně může soudce opět tuto lhůtu prodloužit. Zde však není, na rozdíl od prodloužení lhůty v přípravné řízení, časově nikterak omezen. Účastníci musí být o tom, do kdy mohou relevantní skutečnosti úspěšně tvrdit a prokazovat, opět řádně poučeni, a to před koncem prvního jednání.

Po okamžiku nastolení koncentrace řízení je možné tvrdit a dokazovat pouze takové skutečnosti a důkazy, které mohou vyvrátit nebo alespoň znejistit a snížit hodnověrnost již provedených důkazů. Ve druhém jednání tedy může účastník tvrdit a následně úspěšně dokázat, že svědek vypovídal z důvodu

¹³⁴ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 89

¹³⁵ Svoboda, K.: Proč české soudy už nemají hledat pravdu, Právník, č. 8, 2009, str. 866 až 867.

¹³⁶ Viz § 118b odst. 1 o. s. ř.

¹³⁷ Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. §1 až 200za. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 802

¹³⁸ Pokud účastník nevylicil všechny důležité skutečnosti, předseda senátu ho vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí účastníka o tom, čeho se má dotvrzení týkat a jaké by následovaly následky po nesplnění výzvy k doplnění tvrzení.

podplacení v rozporu se skutečným stavem událostí. „Nejedná se o zpochybnění věrohodnosti důkazního prostředku, pokud účastník po koncentraci tvrdí skutečnosti, na základě kterých má být stanoven jiný skutkový stav, než takový, který soud stanovil provedením důkazních prostředků navržených před koncentrací řízení.“¹³⁹ Další výjimku ze zásady koncentrace představuje situace předjímaná v § 118a odst. 2 o. s. ř., kdy soud dojde k závěru, že lze posoudit spor po právní stránce odlišně od právního názoru onoho účastníka. Soudce v tomto smyslu účastníka poučí a vyzve ho k doplnění svých procesních tvrzení. Koncentraci nepodléhají ani důkazy, které bez zavinění účastníka, navzdory veškeré možné snaze a úsilí, nebylo možné ještě před koncentrací tvrdit a úspěšně dokázat.¹⁴⁰ Z uvedeného mimo jiné vyplývá, že koncentrace se netýká ani právních událostí, které vznikly po koncentraci.

Vhledem k poučovací povinnosti soudu se koncentrace netýká ani účastníků, kteří nebyli o koncentraci a jejích důsledcích řádně soudcem během řízení poučeni.

Je zřejmé, že institut koncentrace řízení není samoúčelný. Účelem koncentrace řízení je bezesporu snaha o zefektivnění řízení, o jeho celkové zrychlení a snaha o přinucení účastníků tvrdit a prokazovat důležité právní skutečnosti v co nejranějším stádiu soudního řízení. Děje se tomu na úkor zjišťování materiální pravdy, což ale zákonodárci vzhledem ke kvantu civilních sporů a vzhledem k požadavku efektivnosti jejich rozhodování, nelze zazlívat.

5.5. Právní povaha důkazního břemena

Názory na rozlišování právní povahy důkazního břemena nebyly jednotné. Od oddělení občanského práva hmotného a procesního se objevují neshody, jestli patří důkazní břemeno pod právo hmotné, procesní nebo jestli je charakteru smíšeného.

Příznivci hmotněprávní teorie důkazního břemena uvádějí argumenty, že účastníci sporu mají povinnost dokázat skutečnosti obsažené v hmotněprávních normách. Důkazní břemeno tedy představuje jakési ztělesnění práva, které určuje obsah skutečností, na základě kterých účastníci žádají ochranu svého práva nebo

¹³⁹ Svoboda, K.: Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita?, Právní fórum, č. 2, 2007, str. 47

¹⁴⁰ Svoboda, K.: Dokazování, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 173

zájmu. Předmětné hmotněprávní normy zakládají právo účastníka, případně brání jeho vzniku nebo způsobují jeho zánik.¹⁴¹

Příznivci důkazního břemena v rámci institutu procesního práva však oponují s argumentem, že soudci při řízení čerpají z informací o rozhodných skutečnostech, které nejsou součástí hmotněprávních norem, nýbrž si je soud opatřuje pomocí provádění dokazování. Důkazní břemeno tedy nutně musí mít procesní povahu, jelikož vzniká na základě procesního dokazování.¹⁴²

Procesualisté v dnešní době zastávají shodný názor, a to, že důkazní břemeno je povahy procesně právní. Důkazní břemeno lze vykládat nejen z hmotněprávního pohledu, ale i z pohledu prosebního práva. Důkazní břemena obsahují obecná ustanovení procesního práva, taktéž ustanovení hmotného práva, která se důkazního břemena dotýkají a jsou vědomě k naplnění účelu procesu stanovena. Mají smysl pouze v případě, že k procesu dojde.¹⁴³

Názor, že důkazní břemeno je povahy jak hmotněprávní, tak procesněprávní poskytuje Štajgr F., který tvrdí, že důkazní břemeno je obsahu materiálního, jež je ale úzce spojen s procesním hlediskem, které představuje břemeno účastníka řízení.¹⁴⁴

5.6. Vybrané právní teorie o důkazním břemenu

Důkazní břemeno tvoří základ dokazování, které představuje v podstatě hlavní podklad pro dosažení účelu civilního soudního řízení. Z toho vyplývá, že pravidla pro konkrétní aplikaci zatížení účastníka důkazním břemenem je nutné, z důvodu právní jistoty a objektivního očekávání vývoje soudního řízení, určitým způsobem co nejpřesněji definovat.

„Pravidla, která upravují použití důkazního břemena, z objektivního hlediska určují, jak má soud rozhodnout, pokud v řízení nastane situace objektivní

¹⁴¹ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 89

¹⁴² Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 157

¹⁴³ BOURA, F.: Dokazování podle občanského soudního řádu, Praha: Orbis, 1954, str. 140. Shodně též Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva, Praha: Linde, 2011, str. 253-254

¹⁴⁴ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 93

nejistoty o skutkovém stavu. Ze subjektivního hlediska pak stanoví nositele důsledků důkazní nouze.“¹⁴⁵

Při stanovení těchto pravidel je nutné reflektovat celkovou platnou právní úpravu ve spojení s obecnými právními zásadami a zvyklostmi. Ve vztahu k aplikaci důkazního břemena tvoří zásadní problematiku oblast přenášení důkazního břemena. Břemeno účastníka se vždy pojí s konkrétní, jím tvrzenou skutečností.

Přenášení břemena je ve skutečnosti pouze určení právní domněnky, díky které již nemusí být skutečnost v domněnce stanovená součástí dokazování.¹⁴⁶

Vzhledem k nesmírné složitosti pojetí důkazního břemena čtenáře jistě nepřekvapí, že názorů na pojetí důkazního břemena existuje celá řada. Některým z nich budou věnovány následující podkapitoly.

5.6.1. Negativní teorie

Základní myšlenkou negativní teorie je předpoklad, že dokázat lze pouze existující skutečnosti. Neexistující není možné prokázat a proto ani nelze po účastnících chtít, aby prokazovali skutečnosti, které se nestaly. V tomto případě je nutné zatížit důkazním břemenem účastníka, v jehož prospěch vyznívá obsah tvrzené skutečnosti. Například prodávající nemusí prokazovat, že mu prozatím nebyla zaplácena kupní cena, ale kupujícího tíží povinnost prokázat, že kupní cenu již zaplatil.

Odpůrci negativní teorie namítají, že negativní skutečnosti je možné úspěšně dokazovat, a to tím, že budou spolehlivě vyloučeny skutečnosti, které jsou nutnou podmínkou pro existenci skutečnosti pozitivní (tedy opaku negativní skutečnosti). Žalovaný se může tedy úspěšně bránit tvrzením, že kupní smlouvu nemohl podepsat dne 22. 3. 2010 v Hradci Králové z toho prostého důvodu, že ve dnech 21. 3. 2010 až 24. 3. 2010 se nacházel na Kanárských ostrovech, což může dokázat mnoha svědeckými výpověďmi, smlouvou s cestovní kanceláří a dále celními razítky v pasu.

¹⁴⁵ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudní řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 95

¹⁴⁶ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudní řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 95

5.6.2. Teorie trvání

Vznik teorie trvání může být považováno za jakési vylepšení a zpřesnění negativní teorie důkazního břemena. Jednalo by se o to v případě, že by nebylo třeba dokazovat jen trvání negativního stavu. Samotná existence negativního stavu by ale důkaznímu břemeni podrobena byla. Např. Věřitel by musel prokázat, že v den, kdy mu měla být dlužníkem půjčka vrácena, mu vrácena nebyla. Nemusel by však prokazovat, že mu nebyla vrácena do dnešního dne.

Druhý pohled na negativní teorii odmítá jakoukoli spojitost s negativní teorií. Podle druhého pohledu nemusí být prokazováno trvání již jednou prokázané skutečnosti. Např. syn nemusí v dědickém řízení prokazovat, že je stále ještě syn svého otce. Trvalost stavu je možné presumovat jen v případě, že ani běh času nemůže skutečnost nikterak ovlivnit. Odpůrci teorie kontrují tím, že hranice mezi případy, kdy plynutím času vede nebo nevede ke změně stavu je velice tenká a nejasná.¹⁴⁷

5.6.3. Teorie vnějších a vnitřních skutečností

Zastánci teorie vnějších a vnitřních skutečností tvrdí, že důkazní břemeno tíží účastníka, který na základě uplatnění vnějších skutečností (těch, které je možné vnímat smysly) požaduje ochranu svého tvrzeného práva. Naopak důkazním břemenem nejsou zatíženy vnitřní skutečnosti, tedy takové, které nelze vnímat lidskými smysly. To co je objektivně zřejmé, je možné označit za reálné, pokud nebude během řízení namítán opak.¹⁴⁸ Protiargumentem vyvracejícím platnost teorie skutečností představuje např. tvrzení, že spokojením se s povrchním posuzováním okolností sporu není v rámci civilního soudního řízení dostačující. Aby bylo civilní soudnictví funkční, žalobce by měl prokazovat nejen vnější, ale i vnitřní skutečnosti, dle kterých své právo nárokuje.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 36

¹⁴⁸ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně Brně, 1984, str. 104

¹⁴⁹ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 106

5.6.4. Teorie kauzální

Teorie kauzální představuje názor, že účastníci mají dokazovat jen takové skutečnosti, které představují rozhodnou příčinu a tedy také nezbytnou podmínku vzniku uplatňovaného práva. Tyto skutečnosti jsou označovány známými filozofickými pojmy *causa efficiens* (účinná příčina) a *conditio sine qua non* (podmínka nezbytně nutná).

Odpůrci uvádějí, že nelze jednoznačně určit, která z podmínek působících na uplatňované právo má povahu nutné podmínky a která má pouze okrajový význam. Následky vycházejí ze vzájemného působení všech skutečností. Není proto možné skutečnosti vytrhávat z kontextu událostí a rozhodných skutečností a následně je posuzovat jednotlivě s tím, že některé z nich budou na základě výsledků posuzování privilegovány.¹⁵⁰

5.6.5. Teorie speciální

Teorie speciální stojí na argumentu, dle kterého k uplatnění práva účastníka stačí prokázat nezbytné zvláštní skutečnosti nutné pro vznik či existenci požadovaného práva. Není tedy nutné prokazování obecných skutečností, které neztělesňují speciální podmínku pro vznik uplatňovaného práva.

Pokud se týká nevrácení půjčky, žalobce by musel prokázat vznik smlouvy o půjčce a předání peněz. Nemusel by ale již prokazovat např. způsobilost k právním úkonům.

Odpůrci uvádějí, že nelze vždy přesně označit, zda se jedná o skutečnost obecnou nebo zvláštní, z čehož vyplívá nejasnost a právní nejistota. Dle Macura se navíc speciální teorie nezřídka dementuje a uvádí příklad, kdy při uplatnění nároku z nějaké smlouvy by měl žalobce povinnost prokázat řádné uzavření offerty. Zároveň je však právní úprava sjednocení vůle účastníků pro všechny typy vmluv obecná.¹⁵¹

¹⁵⁰ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 43

¹⁵¹ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 106

5.6.6. Teorie minimální

Minimální teorie zastává názor, že nelze po účastníkovi požadovat, aby prokazoval veškeré skutečnosti podmiňující vznik nároku. Důkazní břemeno účastníka je omezeno na skutečnosti, které ještě postačí ke vzniku a k uplatnění daného nároku.¹⁵²

Odpůrci tvrdí, že aplikace minimální teorie porušuje zásadu slušnosti právního styku a dále teorii vytýkají, že pokud kdokoli hodlá čerpat právo z konkrétního právního úkonu, musí jej po obsahové stránce prokázat celý, nejen jeho minimální rysy.¹⁵³

5.6.7. Teorie skutečností právo zakládajících, zabraňujících vzniku práva a skutečností způsobujících zánik práva, které již vzniklo

Uvedená teorie dělí veškeré skutečnosti na základě spojitosti s uplatňovaným právem do jednotlivých kategorií. Konkrétní dělení rozhodných skutečností musí být prováděno v rámci jednoho každého řízení, jelikož jedna skutečnost může v různých řízeních spadat pod odlišnou kategorii.

Žalobce má prokazovat skutečnosti zakládající právo, zatímco žalovaného tíží břemeno dokazování skutečností zabraňujících vzniku práva nebo způsobujících jeho zánik. Požaduje-li žalobce v rámci řízení uhrazení pohledávky vzniklé na základě smlouvy o půjčce, musí prokázat souhlasný projev vůle k uzavření smlouvy, předání peněz a splatnost pohledávky. Žalovaný se může bránit tím, že bude tvrdit a dokazovat uhrazení pohledávky (nepopírá vztah, ale tvrdí, že již neexistuje) nebo tím, že bude tvrdit skutečnost zabraňující vzniku pohledávky (např. nepředání peněz nebo nedostatek vůle k uzavření smlouvy).¹⁵⁴

Odpůrci upozorňují, že zařazení konkrétní skutečnosti do jedné z kategorií záleží pouze na formulaci dané skutečnosti. Tím pádem není zřejmé, co má který účastník tvrdit a na které skutečnosti se důkazní břemeno vztahuje.

¹⁵² Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně Brně, 1984, str. 108

¹⁵³ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 45

¹⁵⁴ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 45

5.6.8. Teorie úplného skutkového stavu

Teorie úplného skutkového stavu je jedinečná v tom, že na důkazní břemeno hledí jako na celek, který není možné nijak členit. Zastánci argumentují tím, že ani jedna teorie obsahující předpoklad dělení břemena není sto jednoznačně rozlišit, ve kterých případech tíží břemeno žalobce a ve kterých tíží žalovaného. Dle této teorie má každý účastník povinnost prokázat skutečnosti nezbytné ke vzniku tvrzeného práva. Žalobce prokazuje skutečnosti nutné pro vznik práva a žalovaný prokazuje skutečnosti způsobující zánik či neexistenci práva.¹⁵⁵ Tato teoreticky jasná a jednoduchá teorie je však v reálném sporu nereálná, protože žalobce by musel např. prokazovat způsobilost účastníků k právním úkonům, dostatek vážné a svobodné vůle k uzavření právního aktu, dovolenost předmětu právního aktu a všechny ostatní skutečnosti týkající se vzniku nároku.

5.6.9. Teorie analýzy účelové

Tato teorie je jedinečná tím že nepřipouští, vzhledem k rozmanitosti právních vztahů a právních úkonů, možnost vytvoření obecných pravidel, která by bezvýhradně platila pro veškeré možné varianty právních úkonů. Zastánci účelové analýzy prohlašují, že pravidla o důkazním břemenu musí být soudem stanovena vždy s ohledem na konkrétní požadavky sporu, které se samozřejmě v průběhu řízení mění. Účastník by měl dokazovat ty skutečnosti, které na základě rozumového zvážení zkušeného člověka dokazují ve sporu uplatňované právo.¹⁵⁶

Soud má během řízení hodnotit jednotlivé důkazy dle svého uvážení a také by měl rozhodovat o uplatnění břemena dokazování tak, aby nikterak neutrpěl princip spravedlnosti a zákonnosti řízení. Volné rozhodování o uplatnění důkazního břemene ale může ústit v krajním případě v libovůli soudce a následné nevyhnutelné nepředvídatelnosti soudních sporů.

Jen předem danými pravidly rozhodování o břemenech lze vyhovět požadavku právní jistoty nejen civilního řízení, ale i právního systému jako takového.

¹⁵⁵ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 46 až 47

¹⁵⁶ Macur, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984, str. 136

5.6.10. Teorie analýzy norem

Teorie analýzy norem neposuzuje důkazní břemeno pouze z pohledu skutečností, jako se tomu tak děje v případě teorie skutečností zakládajících nebo zabraňujících vzniku práva a skutečností způsobujících zánik již vzniklého práva, ale posuzuje důkazní břemeno z pohledu právních norem. Každý účastník má břemeno tvrzení a důkazní břemeno těch skutečností, které korespondují všem skutkovým atributům právních norem, o které účastník uplatňované právo opírá.¹⁵⁷

I když je tato teorie, s ohledem na požadavek řádného označení všech norem nutných k prokázání určitého tvrzení, značně náročná, patrně nejlépe vystihuje požadavky na stanovení pravidel k aplikaci důkazního břemena.

České občanské soudní řízení je ovládáno v rámci dělení důkazního břemena zejména teorií analýzy norem, což potvrzují také rozsudky Nejvyššího soudu ČR.¹⁵⁸

5.7. Důkazní břemeno v judikátech českých soudů

Právní systém České republiky vychází ze psaného práva. V Ústavě je mimo jiné zakotvena dělba moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Rozhodnutí českých soudů nemají povahu precedentu¹⁵⁹, jsou tedy závazná pouze pro účastníky daného řízení, což představuje realizace zásady iudex ius dicit inter partes (soudce vyhlašuje právo pouze mezi stranami sporu).¹⁶⁰ Neexistence precedentů neznamená, že by jednotlivé judikáty neměly vliv na ostatní soudní řízení. Uvedené platí zejména pro soudy vyšších instancí, a proto budou nyní zmíněna některá z mnoho přínosných soudních rozhodnutí:

- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 2. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1400/2004 uvádí, že důkazní břemeno o vyvrácení skutečnosti, která se stala v nedávné době obvyklým nebo pravidelným postupem, tíží účastníka, který tvrdí, že se tak nestalo.

¹⁵⁷ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 67

¹⁵⁸ Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003

¹⁵⁹ O zemích, ve kterých rozhodnutí soudů mají povahu precedentů, bude pojednáno v podkapitole 5.8

¹⁶⁰ Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995, str. 133

- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 32 Cdo 4291/2007 říká, že námitkou promlčení, kterou žalovaný namítne během řízení, zatíží žalovaného povinností důkazní, a tedy důkazním břemenem k tvrzení všech důležitých skutečností prokazující promlčení práva.
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 2. 2001, sp. zn. 32 Cdo 633/2000 konstatuje souvislost důkazního břemena a institutu uznání závazku. Uznáním dluhu v souladu s § 323 obchodníku zákoníku vzniká vyvratitelná právní domněnka existence dluhu v době, kdy k uznání došlo. Výsledek řízení tedy závisí na tvrzení dlužníka a následném prokázání, že jím uznaný závazek nenastal.
- Nález Ústavního soudu České republiky, sp. zn. Pl. ÚS 37/04, uvádí, že z výkladu ustanovení § 133a písm. b) o. s. ř. není možné dovozovat, že osoba, která se cítila být při nákupu služeb rasově diskriminována, může pro prokázání diskriminačního jednání toto pouze tvrdit. Osoba musí v rámci řízení nejen tvrdit, ale i prokázat, že s ní nebylo zacházeno obvyklým způsobem. Pokud tuto skutečnost neprokáže, nemůže v řízení uspět. Zároveň musí tvrdit, že diskriminační zacházení vycházelo z rasového nebo etnického původu, což ovšem již nemusí dokazovat, neboť prokázat motivaci žalované strany je z povahy věci zcela vyloučeno.

5.8. Důkazní břemeno v civilním procesu USA

a Velké Británie

Anglický a americký civilní proces byl v průběhu historie utvářen zcela odlišně než civilní proces kontinentální. Hlavním elementem anglosaského soudního řízení se stala účast porotců. Procesní aktivita žalobce a žalovaného je uplatňována v rámci předem stanovaného a přesně vymezeného procesního stádia. Tvrzené důkazní prostředky jsou posuzovány jak soudem, tak porotci. Porota rozhoduje o otázkách skutkových, soudce rozhoduje o tom, jestli je tvrzený důkazní materiál pro výrok poroty dostatečný. Porota a soudci se navzájem kontrolují a v rámci soudní moci se doplňují.

Důkazní břemeno účastníků je dvojího typu. Prvním typem je důkazní břemeno vůči soudci, druhým typem je důkazní břemeno vůči porotě. Soudce posuzuje, jestli jsou předložené důkazy dostačující pro vydání výroku poroty, dále

kontroluje, zda porota nevydala výrok, pro který neměla během řízení dostatečné skutkové prostředky. Vzhledem k porotě spočívá důkazní břemeno v povinnosti přesvědčení ji o vykonaných důkazech a o prokázání sporných informací. Porotci se účastní rozhodovací činnosti soudce pouze v případě, že vyvstane v řízení určitá podstatná sporná skutková otázka. Soudce má taktéž právo kontrolovat, jestli tvrzení žalobce a jeho důkazy jsou dostačující a pro rozhodnutí podstatné.¹⁶¹ Soud může vydat rozhodnutí v neprospěch účastníka bez součinnosti poroty, jen pokud je účastník procesně nečinný, nenavrhne žádné důkazy, případně pokud navrhne důkazy, které jsou pro rozhodnutí irelevantní nebo spolehlivě skutečnosti neprokazují.

Pokud účastník poskytne v řízení důkazní prostředek, který je pro rozhodnutí podstatný a způsobilý k prokázání sporné skutečnosti, předloží soudce porotě otázku týkající se sporu ke zvážení. V případě, že účastníkem předložený důkaz je natolik jednoznačný, že jeho provedením lze dojít pouze k jednomu možnému skutkovému stavu, nemusí soudce předkládat důkazy porotě, jelikož v tomto případě nevzniká žádný spor, který by mohl být porotou zvážen a rozhodnut.

Soudci přísluší rozhodování o právních otázkách. Dále informuje a poučuje porotu o právních předpisech vztahujících se k řízení o sporu, který účastník je zatížen procesními břemeny, kdy a jaké právní domněnky a fikce musí být během sporu aplikovány, a mnohé další.

Porotě přísluší rozhodovat o skutkových skutečnostech. Posuzuje průkazní sílu předložených relevantních důkazů a na základě těchto důkazů vydá stanovisko o sporných otázkách.

Důkazní břemeno směřujícího vůči soudu v rámci britského a amerického soudního řízení vyjadřuje povinnost účastníka předložit soudu důkazy způsobilé přesvědčit porotu, která následně na základě těchto podstatných důkazů rozhodne o sporných skutkových otázkách. V případě, že na základě navržených důkazů budou sporné otázky soudem postoupeny ke zvážení porotě, účastník unesl důkazní břemeno vůči soudu.

Důkazní břemeno vůči porotě představuje nutnost k přesvědčení o vysoké míře pravděpodobnosti skutkového tvrzení, s tím, že porota navrhané důkazy

¹⁶¹ Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 126 a následující

zváží a rozhodne, že odpovědi na sporné otázky sporu korespondují s obsahem účastníkem navrhovaných důkazních prostředků.

Důkazní břemeno je tedy vystaveno na principu pravděpodobnosti, jelikož vztah mezi povinností tvrdit, povinností dokazovat, hodnocením důkazů a konečným výsledkem civilního řízení závisí na míře pravděpodobnosti, se kterou účastník dokáže svá skutková tvrzení.

V řízení lze rozlišovat tři typy míry pravděpodobnosti důkazních prostředků. Obecně stačí k prokázání určité skutečnosti míra pravděpodobnosti přesahující 50%. V případě zvažování důležité sporné otázky může být vyžadováno naplnění alespoň 75% míry pravděpodobnosti. Nutnost prokázání určité skutečnosti s pravděpodobností, která v podstatě odpovídá jistotě, se v civilním soudním řízení není aplikována, jelikož takto vysokou míru důkazu vyžaduje britské právo pouze v řízeních trestních.

Důkazní břemeno a hodnocení jednotlivých důkazních prostředků spolu úzce souvisí. Jakmile je určitý důkaz vyhodnocen jako přesvědčivý (jeho důkazní míra přesahuje 50% hranici), vzniká protistraně důkazní břemeno, na základě kterého by měl být již vyhodnocený důkazní prostředek popřen nebo alespoň znejistěn.

Procesní postavení účastníků v rámci anglosaského právního systému je oproti kontinentálnímu právnímu systému výrazně volnější. Každý účastník dokazuje svá samostatná skutková tvrzení, na nichž staví své právo nebo obranu, s tím, že závisí pouze na míře pravděpodobnosti, se kterou bude daný důkazní prostředek vyhodnocen. Ve sporu zvítězí ten účastník, který na základě vyšší míry pravděpodobnosti „více přesvědčí“ porotu o tom, že právo náleží jemu. Oproti kontinentálnímu systému tedy nestačí pouze zpochybnit tvrzení břemenem zatíženého účastníka.

Návrh na zahájení řízení (žaloba) musí obsahovat tvrzení, na kterých žalobce zakládá svůj nárok, přičemž právní řád stanovuje, jaké skutečnosti to mají být. Dokazovány jsou pouze ty relevantní skutečnosti, které jsou sporné. Není nutné dokazovat protistranou nenapádaná tvrzení.

Určitou potíž tvoří vymezení a určení abstraktního důkazního břemena. Rozhodnutí ve věci bývají inspirovány kazuisticky zakotvenými principy, jejichž těžiště spočívá v usnadňování řízení vlivem zásad logického myšlení. Společným záměrem jednotlivých precedenčních rozhodnutí lze označit snahu o zefektivnění řízení formou požadavku na prokázání míry pravděpodobnosti důkazu, dále

potřebou procesní aktivity účastníka během sporu. Zajímavý požadavek lze spatřovat v tom, že důkazní břemeno ohledně konkrétního v zákoně nebo precedentech požadovaného důkazního prostředku nese ten účastník, který má k důkaznímu prostředku blíže a může jej poskytnout snadněji, než protistrana.

Ve převážné většině právních norem a precedentů je důkazní břemeno mezi účastníky rozděleno na principu abstraktní pravděpodobnosti, který vychází z obecné zkušenosti a na základě předpokládaného následku, který obvykle po určitém úkonu obecně nastane. Právě tento postup se nejvíce liší od kontinentálního právního systému, jelikož závěry pravděpodobné se mohou diametrálně lišit od výsledků nastalých v kontinentálním civilním soudním řízení.

Pravděpodobnostní pojetí rozdělení důkazního břemena lze dále rozlišovat na abstraktní (vycházející ze zkušeností obecně z vnějšího poznání známých) a na břemeno konkrétní (vycházející z každé jedné zkušenosti získané během daného soudního sporu).

Abstraktně pravděpodobnostní důkazní břemeno je z velké části přebráno aplikací právních domněnek, které představují pravidla o důkazním břemenu. Podle povahy jsou domněnky rozlišovány na zákonné (z valné většiny vyvrátitelné) a na domněnky skutkové. Hlavním kritériem pro odlišení zákonné domněnky od skutkové představuje způsobený účinek domněnky, který může buď způsobit přesvědčení poroty o určité skutečnosti, nebo se může týkat „pouze“ povinnosti soudu předložit spornou otázku porotě ke zvážení.

V současnosti směřuje vývoj civilního soudnictví spíše k omezení vlivu poroty a jejímu následnému odstranění z řízení. Snaha o odstranění poroty je jak v Británii, tak v USA velice silná.¹⁶²

¹⁶² Macur, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, str. 142 a následující

6. Závěr

Dokazování v občanském soudním řízení je stěžejním institutem a zároveň neopominutelným stádiem. Vydání spravedlivého rozhodnutí mohou účastníci dosáhnout, jen pokud budou během sporu řádně zjištěny všechny rozhodné skutečnosti. Z tohoto důvodu je vhodné, aby byla pravidla dokazování jednoznačně stanovena. V souboru pravidel o dokazování musí být obsaženy procesní povinnosti a procesní břemena účastníků. Případný žalobce i žalovaný by měli být předem obeznámeni s tím, co který účastník bude muset v řízení tvrdit a prokazovat, aby byl ve sporu úspěšný. Soud má povinnost účastníkům sdělit a náležitě je poučit o „všech informacích, aby tyto strany sporu neutrpěly újmu z důvodu neznalosti svých procesních práv a procesních povinností, případně aby neutrpěly újmu z nevědomosti o své povinnosti tvrdit a prokazovat konkrétní hmotněprávní nároky.“¹⁶³ Normy civilního práva procesního neupravují obecně a ani jednoznačně problematiku důkazního břemena, což by bylo vhodné prostřednictvím novelizací, případně v rámci nově připravovaného občanského soudního řádu od znění právních norem začlenit.

Zákonodárce se očividně snaží co nejvíce urychlit a zefektivnit rozhodování jednotlivých občanských soudních sporů. Děje tak zavedením a postupným zpřísněním koncentrace řízení, tedy snahou motivovat účastníka k procesní aktivitě, dále modifikací právních norem týkajících se režimu doručování v rámci řízení, postupným zapojováním možností internetu a mnoha dalšími prostředky.

Vzhledem k relativně vysokému počtu civilních soudních řízení se jeví záměr zákonodárců k urychlení civilních řízení rozumný. Bohužel nejde tento záměr realizovat jinak, než postupným stále větším a významnějším omezováním účastníků civilních soudních řízení. Zároveň je nutné poznamenat, že jakékoliv omezení možnosti dokazování ústí ve vydávání rozhodnutí, která se neustále vzdalují materiální pravdě. V současnosti je drtivá většina soudních řízení zakončena vydáním meritorního rozhodnutí, které vychází z formální pravdy (např. elektronické platební rozkazy a jiná rozhodnutí, která lze vydat bez nařízení jednání).

¹⁶³ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. 7. 2003, sp. zn. 21 Cdo 818/2003

Vytyčený cíl práce, tedy uvedení a shrnutí nejvýznamnějších poznatků a názorů procesních odborníků a poskytnutí uceleného výkladu o důkazním břemenu s přihlédnutím k současné judikatuře se jeví jako naplněný.

Předmět další diskuze může představovat myšlenka, zda je správné a účelné, ve spojitosti s požadavkem na rychlost rozhodování konkrétních sporů, omezovat účastníky právními normami v možnosti dokazování během jednoznačných a jednoduchých soudních sporů.

Důkazní břemeno představuje problemickou část procesněprávní teorie. Ačkoli je dokazování a důkazním prostředkům věnováno mnoho prostoru, odborných textů týkajících se převážně důkazního břemena je možné najít pouze několik. Do práce jsem se snažil zapracovat různá stanoviska jednotlivých odborníků na problematiku důkazního břemena a to včetně několika významných odkazů na judikaturu věnující se procesním břemenům. Zda je tato snaha z práce patrná, ponechávám k posouzení čtenáři.

7. Summary

The subject of this thesis is „Burden of proof and its division in the proceedings”. Thesis is divided to six parts, but only four of them are important to the content. In the introduction I present the reasons for the choice of the topic.

Firstly I focus on describing civil proceedings in general view, after that I define basic Terms like burden of proof, and finally guidelines of civil proceeding in relation to burden of proof, rights and obligations of civil proceedings.

Main part of this thesis describes problem of proving itself. First, defining the subject and the course of proving the current square to mention that there is no need to prove in the proceeding. Finally, this section briefly discusses the specific means of evidence. The main section of content is the fourth part (Chapter Five), which is entirely devoted to the burden of proof and the related phenomena. At the beginning of the part, which is focused on proof deals with continuously changes in a thorough dismantling of the issue of burden of proof. First, the concept is discussed and the distribution of burdens, then a different regime in the non-contentious civil procedure and the introduction of a concentration procedure and topic of the nature of the burden of proof associated with this selection of legal theory. At the end, several case law that deal with the issue of burden of proof, and is also discussed on the adjustment of the burden of proof in the Anglo-American type of legal culture.

The duties of proof are really close to the procedure of giving the evidence and presentation this evidences to the court. The issue of a fair decision, participants can be accomplished only if the dispute will be properly identified all the relevant facts. For this reason, it is appropriate that the rules of evidence are clearly determined. The set of rules of evidence must be included in the procedural obligations of participants and process obligations and process burdens. Any plaintiff and defendant should first be familiar with, what each participant will have to assert control and demonstrate to the court to be successful in the civil proceeding.

This thesis used many judgments and old professional literature for analyzing some of theories about dividing and shifting the burden of proof, I also described interesting and important judicial decisions.

8. Seznam použité literatury a jiných pramenů

Literatura

- [1] BRUNA, E.: *Otázky právního procesu*. Praha: Leges, 2010. 207 s.
ISBN 978- 80-87212-40-0
- [2] DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1581 s. ISBN 978-80-7400-107-9
- [3] KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: *Občanské právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7380-098-7
- [4] KNAPP, V.: *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s.
ISBN 80-7179-028-1
- [5] MACUR, J.: *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 162 s. ISBN 80-210-1403-2
- [6] MACUR, J.: *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1984. 177 s.
- [7] MACUR, J.: *Důkazní břemeno v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 172 s. ISBN 80-210-1161-0
- [8] SCHELLEOVÁ, I. a kolektiv: *Civilní proces*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 1202 s. ISBN 80-86861-09-0
- [9] STAVINHOVÁ, J., HLAVA, P.: *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003. 660 s. ISBN 80-7239-155-0
- [10] SVOBODA, K.: *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 392 s.
ISBN 978-80-7357-414-7
- [11] ŠTAJGR, F.: *Materiální pravda v občanském soudním řízení*. Praha: Orbis, 1954. 149 s.
- [12] ŠTAJGR, F. a kol.: *Občanské právo procesní*. Praha: Orbis, 1968. 449 s.
- [13] ŠTAJGR, F. a kol.: *Učebnice občanského práva procesního*. Praha: Orbis, 1955. 508 s.
- [14] WINTEROVÁ, A. a kol.: *Civilní právo procesní*. 6. Aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde, 2011. 712 s. ISBN 978-80-7201-842-0

Časopisy

- [15] MACUR, J.: *Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Bulletin advokacie, 1999, číslo 2, ISSN 1210-6384
- [16] MACUR, J.: *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zajištění skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy, 1997, číslo 2, ISSN 1210-6410
- [17] SVOBODA, K.: *Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita?* Právní fórum, 2007, číslo 25, ISSN 1214-7966
- [18] SVOBODA, K.: *Jak donutit soud, aby opravdu dokazoval*. Právní rádce, 2007, číslo 8, ISSN 1210-4817
- [19] SVOBODA, K.: *Kdo co prokazuje*. Právní rozhledy, 2008, číslo 4, ISSN 1210-6410
- [20] SVOBODA, K.: *Limity aktivního dokazování soudem. Může si soud v civilním řízení dokazovat, co chce?* Právní rozhledy, 2007, číslo 15, ISSN 1210-6410
- [21] SVOBODA, K.: *Proč české soudy už nemají hledat pravdu*. Právník, 2009, číslo 8, ISSN 0231-6625

Právní předpisy

- [22] Listina základních práv a svobod, vyhlášena pod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [23] Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [24] Občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [25] Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [26] Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- [27] Ústava České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

- [28] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 11. 1994, sp. zn. III. ÚS 150/93
- [29] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 6. 12. 1995, sp. zn. II. ÚS 56/95
- [30] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 9. 1999, sp. zn. I. ÚS 236/98
- [31] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. I. ÚS 191/05
- [32] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 10. 2006, sp. zn. IV. ÚS 524/05
- [33] Nález Ústavního soudu České republiky Sb. ÚS sv. 41 N 92/2006; Ústavní soud, sp. zn. Pl. ÚS 37/04
- [34] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 464/03
- [35] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdon 1031/96
- [36] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 11. 1998, sp. zn. 3 Cdon 385/96
- [37] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. 12. 2000, sp. zn. 32 Cdo 906/98
- [38] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 2. 2001, sp. zn. 32 Cdo 633/2000
- [39] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 762/2001
- [40] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. 7. 2003, sp. zn. 21 Cdo 818/2003
- [41] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 2. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1400/2004
- [42] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 7. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1908/2006
- [43] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 2. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1400/2004

- [44] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 5. 2008,
sp. zn. 32 Cdo 4291/2007
- [45] Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 28. 4. 1998,
sp. zn. 16 Co 95/98
- [46] Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. 1. 1982,
sp. zn. 16 Co 456/81
- [47] Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 1. 1998,
sp. zn. 23 Cdo 75/98
- [48] Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 5. 2002,
sp. zn. 29 Cdo 2893/2000
- [49] Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 12. 2004,
sp. zn. 25 Cdo 2142/2004
- [50] Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 8. 2007,
sp. zn. 30 Cdo 2675/2006
- [51] Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 1. 2008,
sp. zn. 29 Odo 164/2006
- [52] Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 7. 2002,
sp. zn. IV. ÚS 682/2000
- [53] Zpráva Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 11. 1979,
sp. zn. Cpj 41/79